

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2010

Petra Švábová

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Petra Švábová

Televizní rozhovory v mluvené a psané verzi

Television dialogues in spoken and written versions

Praha 2010

vedoucí práce: prof. PhDr. Petr Mareš, CSc.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své bakalářské práce prof. PhDr. Petru Marešovi, CSc. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze dne 12. 7. 2010

Petra Švábová.....

PETRA ŠVÁBOVÁ

Anotace

ŠVÁBOVÁ, Petra. Televizní rozhovory v mluvené a psané verzi. Praha, 2010. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace.

Bakalářská práce se zabývá televizními rozhovory v mluvené a psané formě, konkrétně pořady *Na plovárně* a *Uvolněte se, prosím*, k nimž byly vydány i stejnojmenné knižní publikace s přepsanými rozhovory. V teoretické části se rozebírají různé druhy televizních rozhovorů s ohledem na moderátora a hosta, výstavba a témata rozhovorů, mluvený a psaný jazyk a s tím související spisovnost a nespisovnost. Praktická část se zabývá již samotným srovnáním a sledováním proměn mezi televizními pořady a jejich knižními přepisy ve všech rovinách jazyka - od roviny morfologické až po rovinu lexikální.

Klíčové pojmy

Dialog, diskuze, interview, Jan Kraus, Marek Eben, mluvený jazyk, moderátor, *Na plovárně*, nespisovnost, psaný jazyk, spisovnost, talk-show, televizní rozhovory, *Uvolněte se, prosím*.

Annotation

ŠVÁBOVÁ, Petra. Television dialogues in spoken and written versions. Prague, 2010. Bachelor thesis (BA). Charles University of Prague, Faculty of Arts, Institute of Czech Language and Theory of Communication.

Bachelor thesis is engaged in television dialogues in spoken and written versions, in the concrete programmes *Na plovárně* and *Uvolněte se, prosím*, to which were published in homonymic books with rewrite talks. In theoretic part is analyse different sorts of television conversations with a view to moderator and gues, build-up and themes of talks, spoken and written language and accompanying literary and non-literary form. Practic part deals confrontation and follow transformations between TV-talks and book-transcriptions in all levels of language, from morphological till lexical.

Key words

Dialogue, discussion, interview, Jan Kraus, Marek Eben, spoken language, moderátor, *Na plovárně*, spoken language, standard language, talk-show, television dialogues, ungrammatical, *Uvolněte se, prosím*, written language.

OBSAH

1	ÚVOD.....	9
2	TELEVIZNÍ ROZHOVORY.....	10
2.1	Jiné podoby rozhovorů.....	10
2.2	Témata a výstavba rozhovorů	11
3	FORMY JAZYKA.....	13
3.1	Mluvený a psaný jazyk.....	13
3.2	Spisovnost a nespisovnost.....	14
4	O ZPŮSOBECH KONVERZACE MODERÁTORŮ	16
4.1	Marek Eben	16
4.2	Jan Kraus.....	16
5	SROVNÁNÍ POŘADŮ S KNIŽNÍMI VYDÁNÍMI	18
6	NA PLOVÁRNĚ	19
6.1	Proměny stylové	19
6.1.1	Obsahové změny	19
6.1.2	Reformulace	21
6.1.3	Přeřeknutí, nedořeknutí, vycpávková slova	22
6.1.4	Opakování slov a slovních spojení.....	23
6.1.5	Vynechání deiktických výrazů.....	23
6.1.6	Morfologické změny	25
6.1.7	Hláskové změny.....	26
6.2	Jevy spojené s mluvenými dialogy.....	27
6.2.1	Smích.....	27
6.2.2	Responzní a hezitační zvuky	28
6.2.3	Mluvení více osob najednou.....	29
7	UVOLNĚTE SE, PROSÍM	30
7.1	Proměny stylové	31
7.1.1	Obsahové změny	31
7.1.2	Reformulace	32
7.1.3	Přeřeknutí, nedořeknutí, vycpávková slova	33
7.1.4	Opakování slov a slovních spojení.....	34
7.1.5	Vynechání deiktických výrazů.....	36

7.1.6	Morfologické změny	37
7.1.7	Hláskové změny.....	38
7.2	Jevy spojené s mluvenými dialogy.....	39
7.2.1	Smích.....	40
7.2.2	Responzní a hezitační zvuky	40
7.2.3	Mluvení více osob najednou.....	41
8	ZÁVĚR	43
9	SEZNAM LITERATURY.....	45
9.1	Prameny	45
9.2	Použitá literatura	45
10	SEZNAM PŘÍLOH.....	47
10.1	Seznam použitých transkripčních značek (Korpus DIALOG).....	47
10.2	Na plovárně s Josefem Jírou - kniha.....	47
10.3	Na plovárně s Josefem Jírou – transkript	50
10.4	Na plovárně s Václavem Pačesem – kniha.....	52
10.5	Na plovárně s Václavem Pačesem - transkript	54
10.6	Uvolněte se, prosím (Bartošová, Vodochodský, Košanová) - kniha.....	58
10.7	Uvolněte se, prosím (Bartošová, Vodochodský, Košanová) - transkript	62
10.8	Uvolněte se, prosím (Fischerová, Ferková, Sůra) – kniha	67
10.9	Uvolněte se, prosím (Fischerová, Ferková, Sůra) – transkript.....	70

1 ÚVOD

Ve své práci se budu zabývat televizními rozhovory v mluvené a psané verzi. Jedná se konkrétně o pořady Marka Ebena *Na plovárně* a Jana Krause *Uvolněte se, prosím*. K nim byly vydány stejnojmenné knižní publikace s vybranými rozhovory, které však byly pro psanou verzi oproti mluveným pozměněny. Některé více, některé méně. Cílem mé práce je zjistit, k jak velkým posunům při prepisech došlo.

Na začátku své práce se budu zabývat různými podobami televizních rozhovorů, jejich výstavbou a tématy. V dalších kapitolách se pak zaměřím na jazyk mluvený a psaný a s ním související spisovnost a nespisovnost, neboť právě tyto opozice jsou důležité pro mou analýzu, které se budu věnovat v druhé části práce. V závěru teoretické části krátce představím oba moderátory a způsoby vedení jejich rozhovoru.

Každý pořad má jiný charakter. *Uvolněte se, prosím* je především zábavný pořad, který se odehrává v divadle za přítomnosti diváků. Jeho moderátor je vtipný, ironizující a trochu i agresivní. Pořad je svižný a jeho úkolem je diváky co nejvíce pobavit.

Oproti tomu pořad Marka Ebena je více taktní a ohleduplný, mezi moderátorem a hostem je veden partnerský rozhovor a dochází mezi nimi k souhře.

Již z těchto krátkých shrnutí nás může napadnout, že i knižní prepisy budou mít podobný charakter. Zajímá mě však, jakými prostředky je toho docíleno. Mluvený rozhovor obsahuje mnoho paraverbálních a neverbálních komunikačních prostředků, které nelze do psaného textu převést, nebo se do něj nehodí. Právě ty ale z velké části formují charakter pořadu.

V praktické části se tedy budu zabývat jednotlivými změnami na různých rovinách jazyka. Věnovat se budu úpravám morfologickým a hláskovým, budu sledovat, jak se v psané verzi tvůrci vypořádávají s velkým množstvím deiktických výrazů, opakováním, přechytknutím či vycpávkovými slovy. Zaměřím se také na reformulace a obsahové změny, ke kterým v psané verzi dochází.

Zvláště se poté budu věnovat jevům, které nacházíme v mluveném jazyce, avšak nikoli v psaném. Zda jsou tyto jevy v knize nějak jinak signalizované, bude taktéž úkolem mé analýzy.

V závěrečné kapitole porovnáám obě analýzy a budu zjišťovat, jak moc se rozhovory jednotlivých pořadů liší v mluvené a psané verzi. Zajímá mě, zda s tím souvisí např. i charakter moderátorů či odlišnost pořadů.

2 TELEVIZNÍ ROZHOVORY

V dnešní době mohou diváci sledovat rozmanité televizní debaty, diskuse, dialogy a rozhovory. Jejich variabilita je dána nejen počtem účastníků, výběrem konkrétního tématu, ale také záměrem, s nímž je host do studia zván. Dříve byly veřejné projevy spojeny spíše s příležitostmi oficiálními a slavnostními, ale od 90. let 20. století nastává obrat. Televizní rozhovory a interview se staly oblíbeným druhem zábavy (Čmejková, 1999).

Dialog zde není dialogem v pravém slova smyslu, ale vždy je orientován na třetí osoby – na diváky či posluchače. Moderátor komunikuje s hostem, ale zároveň oba hovoří s ohledem na diváky. Nejde tedy jen o rozhovor „mezi“, ale především rozhovor „pro“ (Čmejková, 2007). To je pravý cíl veškerých rozhovorů, ať se jedná o rozhovor časopisecký, rozhlasový nebo televizní. Nejvíce je to patrné v případě televizních rozhovorů, kdy jsou diváci přítomni přímo ve studiu a účastníci dialogu (moderátor a host) tak musí brát ohled na více okruhů adresátů.

Žánru mediálního dialogu se dnes věnuje lingvistika diskurzu. Dialogy jsou analyzovány z mnoha úhlů pohledu. Zkoumají se dialogické techniky, analyzuje se vztah otázek a odpovědí. V popředí zájmu je sám moderátor – jaký typ otázek hostům klade, jak zachovává objektivitu či jak vyjadřuje svou zaujatost, jak hosta přerušuje či usměřňuje, jak repliky svých hostů shrnuje, komentuje a hodnotí atd. Podobný je i rozbor vyjadřování hostů. Vedle reakcí verbálních se analyzují samozřejmě i reakce neverbální (Čmejková, 1999).

2.1 Jiné podoby rozhovorů

Stále častější je podoba dialogů s více hosty, nejčastěji dvěma. Ti hovoří nejen s moderátorem a k divákům, ale také mezi sebou navzájem. Pokud jsou poté hosté zástupci opačných proudů a stanovisek, může docházet i ke vzájemné konfrontaci (Čmejková, 1999). To se týká především politických debat, které tvoří v dnešní době velkou část televizních rozhovorů. Mezi nejznámější u nás stále vysílané pořady patří *Otázky Václava Moravce* nebo *Nedělní partie*.

K druhé velké části patří talkshow, ve které se zdánlivě taktéž vedou rozhovory, ale spíše jde o pobavení diváků. Žánr talk-show se začal profilovat v 80. letech 20. století. Na začátku let devadesátých identifikoval Tolson (1991:299) jeho tři hlavní rysy: 1. tematický posun k osobnímu a soukromému, 2. posun k uplatnění vtipu a humoru, 3. vytvoření prostoru pro překročení norem a konvencí a flirtování s nimi (otázky může klást i host). Funkce

sdělovací je tedy potlačena na úkor funkce kontaktní. Talk-show se zaměřuje především na formu hovoru, ve kterém dochází k mnohým „přestřelkám“, chytáním se slovo a jiným jazykovým hrám. K českým nejoblíbenějším talkshow patřily dříve vysílané *Banánové rybičky* Haliny Pawlovské, dnes u diváků vede Jan Kraus se svým pořadem *Uvolněte se, prosím*, kterému se budu věnovat v dalších částech práce.

Méně častá, ale též známá, je podoba rozhovoru dvou moderátorů s jedním hostem. Takto je koncipována talkshow Michala Suchánka a Richarda Genzera *Mr. GS*, kdy každý z moderátorů má již předem danou roli, které se při rozhovoru drží. Ke komunikaci dochází jak mezi moderátory s hostem a publikem, tak mezi moderátory samými, což hosta často staví do nezáviděníhodné situace.

2.2 Témata a výstavba rozhovorů

Základním rysem klasických mediálních rozhovorů je asymetričnost (Macháčková, 1981). Partneři se v dialogu nestřídají, ale mají neměnné postavení. Moderátor se ptá a host odpovídá. Výjimkou může být talk-show, kde i host může pokládat otázky moderátorovi.

Kontrast klasických rozhovorů a talk-show může odkazovat i na nadřazenosti a podřazenosti hostů. Interview jsou vedena nejčastěji s významnými osobnostmi, které se sami rozhodují, zda rozhovor poskytnou či nikoli, na jaké otázky budou odpovídat a na jaké ne. Jejich postavení je zde nadřazené tazateli či moderátorovi, který se svému hostu podřizuje. Tento typ je např. zřejmý u pořadu Marka Ebena *Na plovárně*.

Na druhou stranu ale máme talk-show, kdy naopak hosté jsou podřazení moderátorovi, který jim svou nadvládu dává neustále najevo. Nadřazenost osobností nad tazateli, kterou Macháčková ve svém článku (1981) proklamuje, nelze tedy dnes už tak jistě dokázat. Blíže se na tuto problematiku zaměřím dále, při konkrétním srovnávání moderátorů Marka Ebena a Jana Krause.

Moderátor vždy při uvedení svého hosta pronáší krátkou informaci o dané osobě, někdy dokonce i stručný životopis (Marek Eben). Než rozhovor povede, musí si o hostu co nejvíce zjistit. Po tomto resumé následují většinou již otázky ze současnosti nebo se moderátor vyptává na začátky životní dráhy. Často moderátor pátrá po momentech, které osobnosti přinesly první úspěchy. Publikum ale očekává odhalení co největší části hostova soukromí. Otázky, které moderátor hostovi klade, by se tedy daly zařadit do čtyř okruhů

(Macháčková, 1981): 1. životní cesta, 2. činnost, v níž osobnost vynikla, 3. volný čas, záliby, rodina, přátelé, 4. obecné otázky týkající se lidského a společenského života vůbec.

Otázky si moderátor většinou připravuje již předem, avšak někdy je musí projednávat s osobností, s níž interview povede. Respektuje tak osobnost interviewovaného, přičemž může i při rozhovoru od svých původních záměrů ustupovat a dávat tak prostor při vedení rozhovoru svému hostu. Dotazovaná osoba si tak může utvořit určitou strategii. Prezentuje svou image, zvyšuje si popularitu, společenskou prestiž, může prosazovat své názory a ovlivňovat tak společnost (Hoffmannová, 1992). Ne vždy je ale host plně připraven a otázky jsou pro něj překvapením. V pořadu *Uvolněte se, prosím* si ale může být jist, že budou spíše nepříjemné než příjemné a moderátor mu příliš prostoru pro svůj projev nedá. S tímto vědomím ale už host do tohoto pořadu jde a je pouze na něm, zda se moderátorem nechá přivést do úzkých nebo ne.

3 FORMY JAZYKA

Problematika mluvenosti a psanosti je velmi široká. Propojuje se s řadou dalších oblastí, mj. s otázkou spisovnosti a nespisovnosti. Shrnu zde jen obecné poznatky, neboť konkrétním příkladům se budu věnovat v druhé části práce při srovnání televizních rozhovorů a jejich knižních vydání.

Nejen v rozhovorech, ale i v médiích obecně stoupá trend k užívání spontánní řeči, nepřipravených a neformálních projevů, které jsou spojeny s živostí a nenuceností. Srdečné a familiární jednání totiž dává najevo vřelý vztah k divákům (Čmejrková, 2006). Televizní rozhovory a talk-show jsou tak dnes vedeny především v přátelském a vstřícném tónu, v němž však nemusí chybět ani ironie. Záleží na záměru a vkusu moderátora, v jakém duchu se rozhovor ponese. Opět nám zde jako příklady vyvstávají kontrastní osobnosti Marek Eben a Jan Kraus, jejichž jazykové projevy jsou na naprosto odlišných úrovních. Samozřejmě také záleží na osobnosti, s níž je rozhovor veden, neboť moderátoři často přizpůsobují charakter svého jazyka právě jazyku oné osobnosti.

3.1 Mluvený a psaný jazyk

Psaný a mluvený jazyk chápeme jako dvě formy jednoho jazyka, z nichž každá pomocí určitých prostředků plní specifické funkce. Každá forma má odlišné podmínky produkce textu a ty mají vliv především na syntaktickou a textovou výstavbu psaných a mluvených projevů. Grafická nebo zvuková realizace textu je dalším nejnápadnějším znakem odlišujícím psaný a mluvený text (Müllerová, 1989).

Pro psaný text je typická připravenost, formálnost, dominantní je orientace na obsah, tematika bývá složitější. Příznačná je také dekontextualizace, statičnost, retrospektivní zaměření, abstraktnost, racionálnost, analytičnost, logičnost a objektivnost. Psaný text je většinou organizovaný. Vyznačuje se explicitností, určitostí. Syntaktické struktury jsou komplexnější, je zde upřednostňována kondenzace a nominalizace. V psaném textu nalezneme nejčastěji užitý jazyk spisovný.

Mluvený jazyk se na druhou stranu vyznačuje nepřipraveností, spontánností a neformálností. Orientuje se na sociálně-psychologické, vztahové a pragmatické složky komunikace. Tematika je jednodušší. Typická je kontextualizace, dynamičnost, prospektivní zaměření, konkrétnost a subjektivnost. S tím souvisí i emotivnost, která je pro mluvený jazyk velmi příznačná. Oproti psanému textu je mluvený text spíše neorganizovaný, neuspořádaný,

fragmentární, vyjadřování je více implicitní a neurčité. Syntaktické konstrukce bývají realizovány neúplně, objevuje se zde koordinace, juxtaopozice a eliptičnost. Časté je opakování, korektury, rektifikace a návraty. V mluveném projevu je také zvýšená frekvence deiktických výrazů, osobních a ukazovacích zájmen, vycpávkových slov a členících signálů. Příznačný je jazyk nespisovný.

Další odlišnosti jsou způsobeny použitím paraverbálních a neverbálních složek komunikace, které jsou použity především v mluveném projevu. Jedná se o pauzy, tempo řeči, gesta, držení těla, mimiku apod. V psaném textu jsou tyto prostředky zašifrovány buď do prostředků jazykových, nebo jsou zaznamenány specifickými prostředky grafickými, které odpovídají prostředkům paraverbálním a neverbálním (Müllerová, 1989).

Velmi také záleží na čase, který má mluvčí k dispozici. Plynutí v čase determinuje řečovou aktivitu produktora a ovlivňuje tak i celkovou syntaktickou strukturu mluveného textu (Müllerová, 1989). Naproti tomu u psaného textu si produktor sám rozvrhne, kolik času potřebuje a může s ním libovolně hospodařit. Vědomí, že se k textu může kdykoliv vrátit, ulehčuje náporu na krátkodobou (ale i dlouhodobou) paměť, která bývá při mluveném textu silným činitelem.

3.2 Spisovnost a nespisovnost

Zaměřím se teď na dialogy, neboť právě dialogy mají primární místo v mluvené komunikaci. Co se monologu týče, obě formy, ať už mluvená či psaná, jsou zde rovnocenné. Rozdíly mezi mluveností a psaností nenalezneme pouze v kompoziční a syntaktické výstavbě textu, ale ve výrazné míře také v oblasti hláskosloví a tvarosloví, neboť právě zde se nachází velké množství nespisovných prostředků, které jsou pro mluvený text typické.

V oblasti hláskosloví (Hoffmannová, 1992) se jedná o *-ej-* (*bejt, prejt*) a o hovorové *-í-* (*nejmíň*) v základech slov nebo o protetické *v-* (*von, vod, vostuda*). V oblasti tvarosloví patří mezi nejčastější prohřešky *-ej* namísto *-í* (*bejvalej, starej*) v koncovkách zájmen a adjektiv, či slovesné tvary příčestí činného bez koncového *-l* (*řek, utek*). Pokud zůstaneme u sloves, časté je také vynechání koncového *-í* ve tvarech 3. osoby plurálu (*zkoušej, bydlej*).

Syntaktická výstavba se v mluvené a psané formě jazyka velmi liší. V případě mluvenosti jde především o neurčitost hranic mezi jednotlivými syntaktickými konstrukcemi, a o prosté řazení syntaktických konstrukcí bez vyjádření vzájemného vztahu. Důležitým bodem je nedostatek syntaktické výpovědní perspektivy (Hausenblas, 1962). Ta má za

následek zdlouhavější formulování vět, časté opakování, ale i opravování. Mluvčí nadměrně používá deiktických prostředků, které při hovoru nemají funkci ukazovací, avšak jsou spíše opěrnými nebo „vycpávkovými“ slovy. Hojně jsou i typické navazovací nespisovné výrazy typu *no, nojo, jo, asi jo* apod. (Hoffmannová, 1992). Tato „nadbytečnost“ ve vyjadřování velmi silně kontrastuje s textem psaným, který je toho pravým opakem. V psaném textu jsou hranice vět a větných celků přesné, text se vyznačuje integrovaností, jež je zapříčiněná i větší tendencí k nominálnímu vyjadřování (Müllerová, 1989).

Spisovné a nespisovné vyjadřování souvisí s rozdílnými podmínkami produkce mluveného a psaného textu. V psané komunikaci pro nás bývá samozřejmý spisovný jazyk, v mluvené naopak jazyk nespisovný. Obecná čeština je při rozhovoru příznačná. Ne vždy tomu tak ale dnes je. Obecná čeština se dostává i do komunikace psané. Nejdříve se začala objevovat v umělecké literatuře, což způsobilo tlak i na jiné druhy textů a žánrů. Dnes se tato tendence silně rozvíjí v publicistice, a to právě při prepisech mnohých rozhovorů a interview jak časopiseckých, tak knižních. Nejde jen o zachycení větší autentičnosti, ale i o přiblížení se čtenářům, kterým je tento jazyk většinou bližší. Naskytuje se jim tím možnost nahlédnout do nitra osobnosti a odhalit co nejvíce z jejího soukromí.

Pokud se však podíváme na to, jak jsou s tímto trendem spokojeni čtenáři, poznáme, že se přiklánějí spíše ke klasické spisovné verzi. Světla Čmejrková použila pro svou studii (2008) průzkum z roku 2004, ve kterém byly respondentům předloženy tři různé prepisy téhož rozhovoru (doslovný, z poloviny upravený, spisovný) a právě onen spisovný hodnotilo 92% účastníků průzkumu nejkladněji. Doslovný prepis přijalo pouze 16% respondentů, z poloviny upravený 59%. Průzkumu se zúčastnila stovka vysokoškoláků a středoškoláků, polovina vysokoškoláků byli bohemisté.

V roce 2007 uspořádala agentura AMNASIA podle podobných kritérií průzkum, jehož se účastnilo 1000 respondentů. Ti však měli na výběr pouze ze dvou možných podob rozhovorů – zcela spisovných, nebo aspoň z části autentických. Pro zcela spisovné rozhovory bylo 32% účastníků průzkumu, 68% vyhovovaly rozhovory aspoň z části v autentické podobě. Je tedy možné, že s postupujícím časem je autentičtějším prepisům nakloněno stále více a více lidí. Ohled se ale musí brát i na to, jaké metody jsou při průzkumech užity (Čmejrková, 2008).

4 O ZPŮSOBECH KONVERZACE MODERÁTORŮ

4.1 Marek Eben

Pořad hudebníka a herce Marka Ebena *Na plovárně* je příkladem partnerského rozhovoru. Host odhaluje svou osobnost v atmosféře, kde panuje neformálnost, pohodlí a intimita. Otázky jsou taktní, delikátně formulované a vybízí tak k dalšímu sebeodhalování. Marek Eben je moderátorem zkušeným, uváděl a moderoval mnoho dalších pořadů, dlouhá léta i předávání Cen TýTý či O poklad Anežky České a je držitelem mnoha ocenění.

Velmi přesně vystihla Světla Čmejková povahu Marka Ebena, když o něm napsala: „*Je moderátorem kultivovaným, intelektuálním, vtipným, ale vždy decentním, jeho humor je vlídný a nikdy nevkusný.*“ (2007)

U Ebena nenarazíme na nevybíravé vyptávání, naopak dovoluje svému hostu hovořit o tématech jemu blízkých, nechává na pozvané osobnosti, jakým směrem se bude diskuze ubírat. Dostává se nám pak obraz, v němž vynikne smysl práce a života daného člověka.

Mezi oba partnery vzniká důvěra a souhra, která je podmíněná i situovaností obou osob ve studiu. Sedí přímo naproti sobě udržující oční kontakt, čímž je navozena atmosféra privátního rozhovoru dvou osob, kdy divák je zde postranním svědkem (Čmejková, 2007).

Pořad *Na plovárně* se objevuje na obrazovce České televize už od roku 1998 a od té doby zde vystoupily na stovky významných a zajímavých osobností z celého světa.

4.2 Jan Kraus

Představíme-li si pořad herce Jana Krause *Uvolněte se, prosím*, situovanost je zde zcela jiná. Pořad se odehrává v divadle Ponec za přítomnosti diváků, hosté jsou usazeni na červené pohovce tváří k divákům a moderátor sedí na vyvýšené židli bokem za stolem. Za ním má schovanou vodu, ze které nalévá pouze sobě, a to, zda nalije i svým hostům, závisí jen na něm. Moderátor tak dává hostům najevo svou převahu nad nimi (Čmejková, 2007).

Opět bych zacitovala popis osobnosti Jana Krause tak, jak ho uvádí Světla Čmejková (2007): „*Moderátor Jan Kraus je konverzačně mnohem tvrdší, agresivní, ironizující a břitký; jen v ojedinělých případech dává svému hostu možnost zachovat si tvář a daleko častěji jej naopak vyvádí z míry, irituje nebo přímo trápí.*“

Směr dialogu je většinou nečekaný, host tak bývá často vyveden z míry. To ale dělá pořad svižný, humorný a vtipný. Rychlý spád moderátorových replik, komicky úsečných,

provokujících a znejišťujících pořad dynamizuje, a to ještě víc, pokud jsou komické i hostovy odpovědi.

Důležitým aspektem Krausova jednání, na který nesmíme zapomenout, je také rovina intonační, mimická a gestikulační. Moderátor provází hosta svými metajazykovými intonačními komentáři a připoutává k nim tak diváckou pozornost. Modifikuje jejich vyznění, někdy hosta obdivuje, častěji jimi ale spíš jeho výroky problematizuje a ironizuje (Čmejková, 2007). Moderátorovy stereotypní intonační signály jsou pak „třešinkou na dortu“ celé humorné konverzace.

Pořad *Uvolněte se, prosím* vysílá Česká televize pravidelně již od listopadu 2004. Jan Kraus si do pořadu zve významné osobnosti ze světa politiky a kultury, ale i neznámé zajímavé lidi z běžného života nebo umělce, kteří se svou kariérou teprve začínají. V rozhovorech nezapomíná upozorňovat na aktuální problémy a společenskou situaci v naší zemi.

5 SROVNÁNÍ POŘADŮ S KNIŽNÍMI VYDÁNÍMI

V praktické části se budu věnovat srovnání jednotlivých pořadů s jejich knižními přepisy. Rozhovory jsem přepsala podle transkripčních pravidel pomocí zavedeného systému notačních značek, které jsou uvedeny na internetových stránkách korpusu DIALOG.

Korpus DIALOG je speciální multimediální korpus mluvené češtiny. Shromažďuje veřejné jazykové projevy dialogického typu – nahrávky a přepisy diskusních pořadů českých televizí. Slouží výzkumu mediální komunikace a výzkumu mluvené češtiny v její současné veřejné podobě.¹

V korpusu DIALOG jsou již přepsány stovky pořadů a jejich počet se i nadále zvyšuje. Seznam notačních značek používaných v transkriptech je uveden v příloze.

Inspirovala jsem se především článkem Lucie Jílkové *Krásný ztráty v knižní podobě a v korpusu DIALOG²*, jenž se zabývá analýzou různých prepisů televizního diskusního pořadu *Krásný ztráty* ze dne 30. 12. 2002, ve kterém byly přítomny spisovatelka Tereza Boučková a zpěvačka Lucie Bílá.

Autorka se snaží zjistit, k jakým úpravám dochází při převodu mluveného projevu do podoby vyhovující požadavkům knižního vydání a sleduje řadu postupů, jak se z původního textu mluveného stává text psaný. Dochází k závěru, že knižní podoba vykazuje zřetelnou snahu o posun směrem k spisovnosti a do vyšší stylistické roviny. V knize je text kultivovanější a vytříbenější, než jaký můžeme nalézt v korpusu DIALOG. Knižní text je také kratší a hutnější než text zachycený v korpusu DIALOG. Autorka pozoruje také proměny obecných, vágních vyjádření z původního mluveného textu ve výrazy konkrétnější.

Cíl mé analýzy je podobný. Budu porovnávat texty mluvené s texty knižními a sledovat, k jakým proměnám dochází. Jedná se především o úpravy morfologické, hláskové, stylistické a obsahové. Nejprve se budu věnovat pořadu Marka Ebena *Na plovárně* a v další části talk-show Jana Krause *Uvolněte se, prosím*.

V závěru porovnáám vzájemně oba pořady, abychom zjistili, na jakém principu byla obě knižní vydání připravována. V teoretické části jsem psala o rozdílných projevech obou moderátorů a obecných principech jejich pořadů, v praktické mne zajímá, jak se přistupovalo k jejich knižním podobám.

¹ <http://ujc.dialogy.cz/>

² Jílková, L. *Krásný ztráty k knižní podobě a v korpusu DIALOG*, In *Naše řeč*, 2006, roč. 89, s. 242 – 257.

6 NA PLOVÁRNĚ

Knihy televizních rozhovorů Marka Ebena vyšly již celkem tři, rozhovory vybral a pro knižní vydání zpracoval Jiří Janoušek. Oba rozhovory, které budu analyzovat, se nachází ve druhém díle – *Na plovárně 2*³. První rozhovor s Josefem Jírou byl vysílán 1. 6. 2001, druhý rozhovor s Václavem Pačesem byl vysílán 14. 12. 2004.

Každý rozhovor, stejně jako v mluvené podobě, začíná v knize úvodním slovem Marka Ebena, kde je představen host a nastíněno téma rozhovoru. Na úplném konci je však navíc ještě krátký medailonek s životopisnými údaji a výčtem důležitých událostí spojených např. s kariérou osobnosti.

6.1 Proměny stylové

Nejprve se budu zabývat úpravami, které jsou na první pohled nejnápadnější. Zaznamenáváme zde posun od vyjadřování nespisovného ke spisovnému, do vyšší stylistické roviny. Jednotlivých úprav je celá řada, od změn morfologických a hláskových až po lexikální, obsahové.

6.1.1 Obsahové změny

Srovnáme-li délku prepisů s délkami jejich knižních podob, zjistíme, že rozhovory uvedené v knize mají o dost menší rozsah než ty v mluvené formě. Důvodů je hned několik, především je to ale změnou obsahu. V knižní podobě rozhovorů se osobnosti vyjadřují přesně a eliminují se nedůležitá, mnohdy opakovaná a zbytečná vysvětlování, která jsou přítomná ve formě mluvené.

VP: ono to není zas až tak podivné že ta molekula je tak velká protože si představme že v ní vlastně je zapsána celá dědičná informace *toho* příslušného jedince. *ono se to zdá samozřejmě ale vlastně to tak samozřejmě není* že z *třešňové pecky* vyroste *třešňový strom* a *né švestkový strom*.

ME: hm ((přikyvuje))

VP: a že se *lidem* narodí zase *lidi*, *malé děti*, a (.) *ňákým našim nejbližším příbuzným*, třeba tomu *šimpanzovi* nebo *gorile* se zase narodí *šimpanzátko* nebo *gorilátko*, a: *tohleto všecko musí být zakódováno v té molekule DNA tedy v té dědičné informaci* nebo *ta která v sobě nese dědičnou informaci, která*

³ Eben, M; Janoušek, J. *Na plovárně 2*, Praha: Reader's Digest Výběr, 2005.

nejenomže určuje jak ten (.) organismus bude vypadat, žejo, ale i jak se bude vyvíjet protože my všichni sme vznikli vlastně z jedné jediné buňky, z oplodněného vajíčka, a už v této jediné jediné buňce musí být celá informace k tomu, jak se máme vyvíjet. že se vyvíjí ruce oči všechny orgány a tak dal. (transkript)

Pačes: (...) Velikost molekul DNA není tak překvapivá, když si uvědomíte, že v ní musí být zapsána celá dědičná informace. My všichni jsme vznikli z jedné jediné buňky, z oplodněného vajíčka, a v této jediné buňce musí být obsažena kompletní informace, která určuje, jaký bude náš organismus od barvy očí až po sklon k migrénám, i kompletní instrukce, jak se má vyvíjet. Jak nám vyrostou ruce a nohy, jak se vyvinou naše plíce, srdce, všechny orgány. (kniha)

Část zvýrazněná kurzívou, tedy podrobnější vysvětlování spolu s příklady, se v knize vůbec neobjevuje.

Další nápadnou obsahovou změnou je vynechání krátkých otázek moderátora a odpovědí hosta. Většina jich je v knize úplně eliminována. Ukázkou takové eliminace je následující část:

ME: ten gen vypadá to nějak ?
VP: [vypadá]
ME: [vy ho] vidíte pod mikroskopem ?
VP: ne. no e pod elektronovým [mikroskopem].
ME: [a to je] vidět.
VP: můžeme ho skutečně vidět, ano ?
ME: a jak to vypadá ?
VP: je to jako kousek niti.
ME: jako kousek niti. (transkript)

Knižní vydání pořadu *Na plovárně* se v tomto směru celkem hodně odlišuje od své mluvené formy. Mnohé Ebenovy otázky v knize vůbec nejsou a případné odpovědi na takové otázky bývají zapojeny do jiných částí textu. Hledání stejných úseků je potom dost složité. (Pokud tedy vůbec existují.)

Velmi zvláštní mi připadá další ukáзка z rozhovoru s Josefem Jírou, kratší otázka s odpovědí, která se nachází v knize, avšak v mluveném rozhovoru není vůbec zaznamenána.

Eben: Je to sebeobrana?

Jíra: Myslíš sebeobranu sebevrahů? Je za tím víra, že když to vyslovíš, přibude nějaká hráz. (kniha)

V tomto případě se tedy jedná o obrácený postup, než jaký jsem výše ukazovala a jediným vysvětlením může být to, že z televizního záznamu byla tato část vystřižena, avšak autor s ní i přesto pracoval.

6.1.2 Reformulace

Reformulace je další změnou, která se v prepisech velmi často vyskytuje. Dalo by se i tvrdit, že reformulován je celý rozhovor. V některých částech jsou však tyto změny patrnější. Jedná se především o zkultivování a zpřesnění dané části. Důležitou roli zde hraje i vyšší stylistická úroveň výpovědi, které se autor snaží dosáhnout.

ME: pane profesore o tom vašem oboru se hodně hovoří, ale je strašně těžké si ty věci *vůbec nějakým způsobem představit*. takže pokud *dovolíte já bych zkusil začít od velikosti*. tak ta molekula toho DNA. (.) e jak to je velké. (transkript)

Eben: O vašem oboru se hodně hovoří, ale je strašně těžké si představit, *o čem to vlastně hovoříme*. Když *dovolíte, začnu mírami*. Jak je to velké? (kniha)

V otázce Marka Ebena jsou vynechány některé výrazy nepodstatné a věty opakující již řečené (např. tak ta molekula DNA, já bych zkusil, nebo spíš je jich zpravidla víc). V rovině lexikální je zde velikost změněna na míru nebo je vynechána zmínka „o těch věcech“, která je nahrazena větou *o čem to vlastně hovoříme*.

VP: (...) protože my všichni sme vznikli vlastně z jedné jediné buňky, z oplodněného vajíčka, a už v této jediné jediné buňce musí být celá informace *k tomu, jak se máme vyvíjet. že se vyvíjí ruce oči všechny orgány a tak dal*. (transkript)

Pačes: (...) My všichni jsme vznikli z jedné jediné buňky, z oplodněného vajíčka, a v této jediné buňce musí být obsažena kompletní informace, *kteřá určuje, jaký bude náš organismus od barvy očí až po sklon k migrénám, i kompletní instrukce, jak se má vyvíjet. Jak nám vyrostou ruce a nohy, jak se vyvinou naše plíce, srdce, všechny orgány*. (kniha)

Z této ukázky je patrné, že v knize nalezneme víc odborné terminologie, která se v mluveném rozhovoru ani neobjevuje. Vidíme zde posun ke konkretizaci a odbornosti.

6.1.3 Přereknutí, nedoreknutí, vycpávková slova

K přereknutí či nedoreknutí slov nebo vět dochází často, ale pouze v mluveném projevu. V psané verzi se tyto rušivé elementy vůbec neobjevují. Vidět to můžeme v následujících ukázkách.

JJ: (...) ferda. ted von se takhle dívá na ty spřízněný (.) tenkrát stranický duše a říká. a nás by zajímalo soudruhu tock- tocksteine co tě- co tě zajímá teda soudruhu tockst- a on mu ři- ((smích)) <víš fer- > víš ferdo (...) (transkript)

Jíra: (...) Ferda se rozhlédl, co tomu říkáme my jako uvědomělý kolektiv, a zeptal se: „Co tě tedy zajímá, soudruhu Tocksteine?“ (...) (kniha)

JJ: to: (...) řekne se pepku vyskoč. () v *takový chvíli by si nikdo*. takhle se lidi klepali ((klepe rukou)) jenom že to slyšeli. (transkript)

Jíra: (...) Marku, tam bylo smrtelný ticho, *nikdo se neodvažoval pohnout*, všichni jsme se třáslí strachy jen z toho, co jsme slyšeli. (...) (kniha)

V první ukázce vidíme typické příklady přereknutí a nedoreknutí jednotlivých slov. Jejich silná koncentrace v jednom souvětí může souviset i s tím, že Jíra vyprávěl vtípnou historku, při které se smál, jak je v transkriptu zaznamenáno. Při smíchu jsou totiž lidé k přereknutím náchylnější.

V druhé ukázce je příklad nedorečené věty, která je doplněná o předpokládaná, nedorečená slova. Není-li však z rozhovoru jasné, co chtěl host říci, jsou takové věty vynechány.

Typická vycpávková slova, jako jsou *prostě* a *vlastně*, se v rozhovorech často vyskytují, v psaných variantách jsou ale vynechána. Vycpávková slova ukazují na nejistotu nebo nepřipravenost mluvčího, kterému s jejich pomocí „narůstá“ čas pro další rozmyšlení.

VP: ono to není zas až tak podivné že ta molekula je tak velká protože si představme že v ní *vlastně* je zapsána celá dědičná informace toho příslušného jedince. (...) (transkript)

Pačes: Velikost molekul DNA není tak překvapivá, když si uvědomíte, že v ní musí být zapsána celá dědičná informace. (kniha)

VP: a ty jsou řazeny za sebou, spojeny běžnými chemickými vazbami které všichni jsme se učili na gymnáziu o nich *prostě* běžná chemická vazba je spojuje dohromady. (transkript)

Pačes: Deoxyribonukleovou kyselinu tvoří čtyři typy chemických sloučenin, ne příliš složitých, pospojovaných běžnými chemickými vazbami, které se učí na střední škole. (kniha)

6.1.4 Opakování slov a slovních spojení

Při hledání vhodného výrazu často dochází k opakování jednoho slova vícekrát za sebou, někdy mluvčí zkouší i několik variant. V knižní podobě však tento proces zobrazen není, čtenáři se dostává až jeho výsledná podoba.

VP: (...) psaný text není nic jiného než *lineární řazení za sebou řazení* písmen. (transkript)

Pačes: (...) Psaný text je *lineární řazení* písmen a pořadím písmen je dán smysl slov. (...) (kniha)

Mluvčí někdy opakuje stejná slova v jedné větě nebo v jednom souvětí, což by se ale v psaném textu stávat nemělo. V knize jsou tedy buď vynechána, nebo nahrazena výrazem synonymickým.

VP: (...) protože my všichni sme vznikli vlastně z *jedné jediné* buňky, z oplodněného vajíčka, a už v této *jediné jediné* buňce musí být celá informace k tomu, jak se máme vyvíjet. (...) (transkript)

Pačes: My všichni jsme vznikli z *jedné jediné* buňky, z oplodněného vajíčka, a v této *jediné* buňce musí být obsažena kompletní informace, (...) (kniha)

6.1.5 Vynechání deiktických výrazů

V knižní podobě rozhovorů je vynechávána podstatná část deiktických výrazů. Jejich funkce je v promluvě podobná funkci vycpávkových slov a v psaném textu by působily rušivě a nadbytečně.

Deiktické výrazy jsou jazykové výrazy jako já/ty (personální), zde/tam (lokální), teď/potom (temporální), to (objektový), tak aj. Význam nabývají pouze v konkrétní

*promluvové situaci, v níž mluvčí jejich prostřednictvím zaměřuje pozornost adresáta na jednotlivé aspekty společného vztazného systému promluvy; reference.*⁴

ME: pane profesore o *tom* vašem oboru se hodně hovoří, ale je strašně těžké si ty věci vůbec nějakým způsobem představit. takže pokud dovolíte *já* bych zkusil začít od velikosti. tak *ta* molekula toho DNA. (.) e jak *to* je velké.

VP: molekula DNA nebo spíš je *jich* víc v zpravidla jsou vlastně *takové* dlouhé řetězce a možná *to* je (...) (transkript)

Eben: O vašem oboru se hodně hovoří, ale je strašně těžké si představit, o čem *to* vlastně hovoříme. Když dovolíte, začnu mírami. Jak je *to* velké?

Pačes: Představte si molekulu DNA jako dlouhé smotané řetězce. (...) (kniha)

Jak můžeme v ukázce vidět, podstatná část nadbytečných deiktických výrazů je eliminována. Ponechány jsou jen ty, které jsou pro smysl věty důležité.

ME: (...). a není bez zajímavosti, že umělecký život Jozefa Jíry se velmi podobá tomu sjezdu na lyžích. jsou *tam* ostré hrany e (.) jsou *tam* krkolonné pády i slavná vítězství, (...) (transkript)

Eben: (...) A není bez zajímavosti, že umělecký život JOSEFA JÍRY se sjezdu na lyžích hodně podobá. Jsou *v něm* riskantní skoky, krkolonné sjezdy, nebezpečné pády i slavná vítězství. (...) (kniha)

Někdy je deiktický výraz nahrazen výrazem příhodnějším, v tomto případě lokální deiktický výraz *tam* výrazem *v něm*, druhý identický výraz je vynechán.

V následující ukázce jsou eliminovány veškeré deiktické výrazy. Josef Jíra *jich* v rozhovoru užíval velmi hojně, především při hledání vhodných slov. Při nenacházení správných slov dochází k jejich častému opakování a objevují se i přeroknutí.

JJ: (...) když šel *ten* ferda fuks *kteřej tam* dělal komisaře nebo *to takového to- toho* hlavního, (.) tak *mu* říkal (...) (transkript)

Jíra: (...) A Ferda Fuchs, který dělal hlavního komisaře, se Jindry zeptal (...) (kniha)

⁴ Karlík, P.; Nekula, M.; Pleskalová, J. (eds.). *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 105-106.

6.1.6 Morfologické změny

Morfologické úpravy patří k nejčastějším změnám v textech. Nespisovná morfologická zakončení nacházíme v menší míře u moderátora, ve větší pak u hosta. Záleží samozřejmě na osobnosti, každý člověk se vyjadřuje jinak. Důležitými okolnostmi mohou být věk, profese nebo sociální zázemí. U bývalého lyžaře Josefa Jíry je výskyt nespisovných koncovek velmi vysoký, naproti tomu profesor Václav Pačes se jim téměř v celém rozhovoru vyvarovává.

U Ebena se nespisovná morfologická zakončení téměř nevyskytují, v úvodní části pořadu, při představování hosta, se ale objevuje hovorová forma slovesa *machorvat*. V prvním pádě namísto koncovky – *i* používá stylově nižší, běžnější variantu, koncovku – *u*. V knize se však nachází varianta stylisticky vyšší. V knižní podobě je také eliminováno opakování slovesa *machrovat* a na konci souvětí je na místo toho použito sloveso *skončit*.

ME: (...) pokud se vám zdá, že s tou deoxyribonukleovou kyselinou trochu *machruju*, tak vám chci říct, že sem právě *domachroval*. (...) (transkript)

Eben: (...) Pokud se někomu zdá, že s tou deoxyribonukleovou kyselinou trochu *machruji*, tak nezbyvá než říct, že jsem právě *skončil*. (...) (kniha)

Příkladem častých nespisovných tvarů slov jsou další ukázky. Také zde se vyskytují v hojně míře deiktické výrazy a použitý přítomný tvar slovesa *říci* je změněn na tvar préteritní, v kontextu je tento tvar vhodnější.

JJ: a třeba mně najednou říká (.) podívej se člo- ((poliká)) čoveče tady na tu louku (..) to bylo posetý ná:dherně *těma kopretinama*. tenkrát (). on říká (...) (transkript)

Jíra: Courali jsme se tam a on mi najednou třeba řekl: „Podívej se na tu louku!“ Byla celá bílá, *posetá kopretinami*. (...) (kniha)

JJ: nevím. třeba se *mejlim*, ale člověk *kterýho* nic nebolí (..) a je velice spokojený a velice (.) je mu hezky, na světě, proč by dělal *ňáký* umění. (...) (transkript)

Jíra: (...)Nevím, třeba se *mýlím*, ale proč by dělal nějaké umění člověk, *kterého* nic nebolí, líbí se mu na světě, je spokojený? (...) (kniha)

Kromě změn tvaroslovných se ve druhé ukázce vyskytují i změny hláskové, kterým se budu věnovat v další kapitole.

K morfologickým úpravám nespisovných tvarů slov však nedochází vždy. V některých místech jsou ponechány tak, jak je mluvčí řekl. Tento postoj by měl čtenářům přiblížit charakter a povahu mluvčího; dnes již není zvykem, že výsledná forma interview musí být bez výhrad pouze spisovná. Více se respektuje reálná komunikační situace, postoje partnera a také prostředky jím užívané. Výlučně spisovné odpovědi mohou naopak působit nepřiměřeně akademicky a neživotně (Hoffmannová, 1992).

JJ: (...) a najednou v *tý radosti*, a v tom *nádherným pocitu* kterej sem poprvně vlastně v životě takhle zažil sem ucejtil že sem byl příčinou smrti. (...) (transkript)

Jíra: (...) V *tý radosti*, kterou jsem zažíval prvně v životě, v tom *nádherným pocitu* jsem se z něčeho nic stal příčinou smrti. (...) (kniha)

6.1.7 Hláskové změny

K úpravám na rovině hláskové dochází beze zbytku všude. Jedná se především o eliminaci protetického *v*, dále se v knize nevyskytuje v mluvené podobě často užívané dlužení vokálů, které by měly být vysloveny krátce nebo naopak krácení vokálů, které by měly být proneseny dlouze.

Protetické *v* je dnes častým jevem, jedná se o vkládání konsonantu na počátek slova. Běžně se užívá v obecné češtině a v některých nářečích.

JJ: (...) sem nevěděl co s tím, *vočistit* ji nešlo. (...) (transkript)

Jíra: (...) Očistit ji nešlo, zamáčknout jsem ji nedokázal, tak tam marně bojovala. (...) (kniha)

Dlužení vokálů ve vybraných rozhovorech není časté, týká se to spíš hezitačních zvuků, kterým se budu věnovat dále. Velmi často se ale objevuje krácení vokálů.

VP: (...) která kdyby se jí podařilo rozmotat a *natahnout* tak bude dlouhá dva metry. těch buněk, které tvoří naše tělo jsou miliardy, každá tato buňka nebo prakticky každá tato buňka má v sobě ty dva metry té dna, kdyby se podařilo *natahnout*, navázat, tak někdo *vypočítal* že to bude dlouhé (...) (transkript)

Pačes: (...) Kdyby se rozmotala a natáhla DNA obsažená v jedné buňce lidského organismu, měřila by asi dva metry. (...) Lidské tělo tvoří miliardy buněk a bylo spočítáno, že kdyby se svázaly (...) (kniha)

ME: (...) Jozef Jíra projíždí roklemi i kopečky svého uměleckého života, ohání se kolem sebe hůlkami a každou chvíli někoho *přetáhne*. (...) (transkript)

Eben: (...) Josef Jíra projíždí výšiny i hlubiny svou vlastní stopou a co chvíli *přetáhne* hůlkou toho, kdo by mu v tom chtěl bránit. (kniha)

6.2 Jevy spojené s mluvenými dialogy

V této části se budu zabývat jevy, které jsou často spojeny s nepřipravenými dialogy a ke čtenáři se skoro nedostanou. Typickými případy je mluvení více osob najednou, smích a responzní a hezitační zvuky.

6.2.1 Smích

Některé části promluv doprovází smích účastníků rozhovoru. Nejedná se jen o případy, kdy se účastníci smějí mezi replikami, ale smích může řečový projev přímo deformovat.

*Role mluvení se smíchem (jakož i role smíchu samotného) v dialogu může být různá. Mluvčí tak může vyjadřovat svůj smysl pro humor, svou snahu zlehčit jinak vážné téma rozhovoru.*⁵

První ani druhý příklad však v knize zaznamenán není. V některých typech interview bývá smích zaznamenáván v poznámce autora, jedná se opět o přiblížení komunikační situace čtenáři, avšak v knižních vydáních pořadu *Na plovárně* se takové poznámky neobjevují, neboť poznámky toho typu mohou na čtenáře působit i rušivě.

JJ: (...) a on mu ři- ((smích)) <víš fer- > víš ferdo mě ti zajímá když takhle ráno du je zima (.) a teď jede ten pošťácká kobyla s tím modrým vozem, (.) a teď se ti takhle prostě vysere a já se ti koukám s takovou ohromnou (.) s takovým (.) jak se z toho kouří.

ME: ((smích)) (transkript)

Jíra: (...) A Jindra řekl: „Ferdo, mě zajímá, když jdu ráno po ulici, je zima, jede pošťácká kobyla a táhne ten modrý vůz. Přejde to na ni a udělá hromadu a z tý se kouří, protože je zima.“ (...) (kniha)

⁵ Jílková, L.: Krásný ztráty v knižní podobě a v korpusu DIALOG, In *Naše řeč*, 2006, roč. 89, s. 242-257.

Smích Marka Ebena kniha vůbec nezaznamenává, v živém dialogu, i když nemá vůbec slovo, tak ale dává svému partnerovi najevo, že ho jeho promluva baví a projevuje tak o ni zájem.

Smích mohou provázet i následné chyby v řeči, jako jsou již výše zmiňovaná nedořeknutí nebo přerěknutí.

6.2.2 Responzní a hezitační zvuky

Hezitační zvuk je zvuk provázející hezitaci, tj. přerušení souvislé produkce hlasu při mluvené řeči. V mluveném projevu může být hodnocen jako chyba, někdy je to však signál toho, že se mluvčí připravuje k řeči, hledá správná slova, nebo může být i přitakáním či projevem rozpaků. (ESČ, 2002)

Hezitační zvuky hojně ve svých otázkách používá Marek Eben. S jejich pomocí pak také často přitakává svému hostu, naznačuje, že ho poslouchá a chápe. V knize se tyto prostředky vůbec neobjevují.

ME: dobrý večer. (.) e dnes bude na plovárně řeč mimo jiné (...) (transkript)

Eben: Dnes bude řeč o deoxyribonukleové kyselině (...) (kniha)

ME: a myslíš si že to umění e e: že to bez té bolesti nejde? (transkript)

Eben: Bez bolesti to nejde? (kniha)

Podobnou funkci jako zvuky hezitační mají zvuky responzní. Ty jsou slovnědruhově řazeny k částicím nebo citoslovcím a jsou to sémanticky vyprázdňené výrazy, které překlenují pauzy tam, kde mluvčí promýšlí či formuluje odpověď. Mohou také napomáhat udržení kontaktu s komunikačním partnerem (ESČ, 2002).

VP: všechno v nás je chemie. žejjo, všechno jsou reakce chemické (...) (transkript)

Pačes: Všechno, co se v nás děje, jsou chemické reakce. (...) (kniha)

Responzní výrazy mohou ovlivňovat průběh rozhovoru, avšak v knize zaznamenávány nejsou, tedy jinak přerušované výpovědi se nám v knize dostávají v ucelené podobě.

6.2.3 Mluvení více osob najednou

V pořadu Marka Ebena *Na plovárně* není mluvení více osob najednou příliš časté, i když i zde se takové případy objevují. Tyto jevy dokládají kooperaci obou komunikačních partnerů a oživují a dynamizují dialog (Jelínková, 2006). V knižním vydání to ale zaznamenáno není, někdy bývají tyto promluvy dokonce eliminovány, jak můžeme vidět v druhé ukázce.

JJ: (...) chodils taky do houslí?

ME: ne. já sem

JJ: tak já

ME: já sem byl ušetřen houslí.

JJ: [já]

ME: [já sem musel] hrát na piáno.

JJ: já chodil do houslí

ME: ((smích)) ty housle to je

JJ: hele

ME: [to je kříž]

JJ: [my sme z venku]. ty seš přeci jenom z většího města. (...) (transkript)

Jíra: (...) chodil jsi taky do houslí?

Eben: Ne, toho mě doma ušetřili. Já musel hrát na piano.

Jíra: Ty jsi přece jen z většího města. Já jsem z venkova a tam se hrálo na housle. (kniha)

ME: [(to je jak) když si někdo]

VP: [a to ještě není]

ME: plní garáž.

VP: no to jo, (...) (transkript)

Eben: Mohu si to představit jako garáž plnou nepotřebných součástek a dílů? (kniha)

7 UVOLNĚTE SE, PROSÍM

Na základě pořadu *Uvolněte se, prosím* vyšly dvě publikace – *Uvolněte se, prosím* a *Uvolněte se, podruhé...* Obě jsou počinem samotného moderátora Jana Krause a již v předmluvě nabádá čtenáře ke shovívavosti.

Laskavý čtenář by měl tuto knížku číst s určitou shovívavostí. Její obsah vzniká totiž podobně jako policejní protokol při výpovědi. Tedy přepisem mluveného slova, spíš klábosení. (...)

Řádky, které máte před sebou, vznikly v hektickém mediálním prostředí světla, kamer, kabelů a především: platicích diváků, kteří vám soustředěně hledí do pusy. To vše v hrdinském prostředí nepřipravenosti jak mé, tak i zpovídáných hostů.

Nebylo by divu, kdybyste tedy v textu objevili z mé strany hodně blbostí, nesmyslných výroků, omylů apod. Berte to prosím jako určitou daň prostředí a atmosféře, ve které se skoro vaří mozek.

Na druhou stranu přepis mluveného slova dodnes neumí graficky vyjádřit, jak vypadá takový skok do řeči druhému. Skok do řeči, s měšťáckou okázalou vervou nekonečně odsuzovaný, je totiž také důležitým základem textu, který máte před sebou.⁶

Tento skok do řeči druhému bude jednou z oblastí, na kterou se v analýze, taktéž jako u Marka Ebena, také zaměřím. Je totiž skutečně jedním z hlavních charakteristických rysů pořadu Jana Krause.

Kniha je komponována takřka totožně jako pořad. Každá část začíná *Osobním deníkem*, ve kterém se Kraus ironicky vyjadřuje většinou k naší politické situaci, společnosti či celosvětovým tématům.

Po *Osobním deníku* následuje rubrika, *Co nám přinesl minulý týden*, kde Kraus předčítá několik novinových titulků a opět je vtipně a ironicky krátce komentuje. Poté již přichází na řadu rozhovor s prvním hostem.

Pro svou analýzu jsem si vybrala dva díly. Prvního se účastnili 18. 3. 2005 Iveta Bartošová, Ivan Vodochodský a Marcela Košanová. Ve druhém byli 9. 4. 2005 hosty Taťána Fischerová, Sandra Ferková a Václav Sůra.

⁶ Kraus, J.: *Uvolněte se, podruhé*. Praha, Nakladatelství XYZ, 2006

7.1 Proměny stylové

Na první pohled není stylistických proměn v textech Jana Krause tak mnoho. Posun ke spisovnému vyjadřování zde není tolik patrný a většina knihy zůstává, stejně jako ve verzi mluvené, nespisovná. Podrobnou analýzu provedu na stejném principu jako u pořadu *Na plovárně*, aby tak lépe kontrastovaly jednotlivé rozdíly.

7.1.1 Obsahové změny

Změn obsahových se v textu nenachází příliš mnoho. Pokud jsou v knize některé části vynechány, jsou to pouze výpovědi reagující na aktuální situaci, jakými jsou např. komentáře ke vzhledu. Jsou to situace, u kterých je k porozumění zapotřebí i pohled vizuální. Tyto pasáže jsou v přepise zvýrazněny kurzívou.

JK: moment mohla byste na chvíli zastavit ty ruce?

MK: ano?

((Kraus se dívá, usmívá a pokyvuje))

MK: působivé [elegantní nenucené] a hezké že?

JK: [tak jak to má bejt.] no:: já z toho mám hu- ((potlesk a smích)) já z toho mám malinko až jako by vyblejskanou hlavu. ((smích)) no. (...) (transkript)

JK: dámy a pánové nyní přijde náš třetí host, Marcela Košanová

((potlesk))

MK: už mám zase ty paty ve vzduchu

JK: dobrý večer madam,

MK: dobrý večer (transkript)

Jelikož se jedná o krátké pasáže, jejich vypuštění nemá nijak zásadní vliv na vyznění rozhovoru. Naopak tomu je ale v tomtéž díle, kdy přichází na pódium Iveta Bartošová a tančí při uváděcí znělce. Na způsobu Ivetina příchodu je poté založena úvodní část rozhovoru, takže její vynechání není možné. V knize je ale doplněna poznámka, která má informovat čtenáře o způsobu příchodu zpěvačky. Jedná se o jedinou takovou poznámku v přepisech, které jsem analyzovala.

JK: (...) a nyní dámy a pánové dovoluňte abych přivítal našeho prvního hosta, kterým bude paní Iveta (.) Bartošová.

((potlesk publika, přichází Iveta Bartošová, tančí za zvuků hudby))

JK: vy ste nám malinko rozhodila pořad,

IB: ano? čím?

JK: jak ste se dostala malinko do varu tady ted' nečekaně

IB: no tak kluci mě uváděj do varu už delší dobu. [dnes (.) během zkoušek no no]

JK: [no mě taky, ale vy ste tam začala hned dělat jako to] a to my nemůžem
to tady je všechno přesně natajmovaný, a takhle to s váma šije? muzika?

IB: takhle to se mnou šije. (transkript)

Kraus: Prvním hostem bude paní Iveta Bartošová!

IVETA BARTOŠOVÁ

Za zvuků hudby roztančeně přichází Iveta Bartošová

Kraus: Vy jste nám malinko rozhodila pořad.

Bartošová: Ano? Čím?

Kraus: Jak jste se tady dostala do varu.

Bartošová: Tak kluci mě uváděj do varu už delší dobu. Už během zkoušek...

Kraus: Až takhle to s váma šije? Ale to nemůžem, tady je všechno přesně natankovaný.

Bartošová: Takhle to se mnou šije. (kniha)

Také dochází k eliminaci mnohočetného opakování stejných výpovědí, tomuto tématu se však budu věnovat v příslušné kapitole zabývající se tímto problémem.

7.1.2 Reformulace

Reformulací se v knize taktéž nenachází mnoho. Když už ano, jedná se o nesourodé, neobratné věty, které reformulaci vyžadují.

JK: no a vo čem se tam s nima bavíte teda?

VS: no: tak jako (.) jestli pojedeme na tuleně nebo velryba: nebo co se bude lovit ten den.: (transkript)

Kraus: O čem se tam s nimi bavíte?

Sůra: Jestli pojedeme na tuleně, nebo se bude ten den lovit velryba. (kniha)

JK: (...) nicméně, já sem si tady z dovolením půjčil e:: čarodějnický slabikář, [který] je od vás,

MK: [ano.]

JK: a (.) jaksi jsem si tak do něj nahlédl, a zaujalo mě, některý věci to bych s váma chtěl probrat, tadyhle třeba. (...) (transkript)

Kraus: Nicméně – s dovolením jsem si půjčil Čarodějnický slabikář, který je od vás, a trošku jsem do něj nahlédl. A některý věci mě zaujaly, chtěl bych je s vámi probrat. Třeba tady: (...) (kniha)

Ve druhé ukázce vidíme, že moderátorova výpověď je v mluvené verzi přerušena vstupem paní Košanové, která se v knize neobjevuje, takže vyjádření zde působí ucelenějším dojmem. To je také funkce reformulací, jedná se o snahu zkultivovat původní diskusi a druhým tak zkonkrétnit původně spíše vágní vyjádření mluvčích (Jílková, 2006).

7.1.3 Přerěknutí, nedořeknutí, vycpávková slova

Přerěknutí a nedořeknutí slov je v pořadu *Uvolněte se, prosím* časté. Mluvčí musí rychle reagovat na moderátorovy otázky, a tak dochází k četným přerěknutím. Již výše zmíněné Krausovo skákání hostům do řeči má také za následek, že se hosté zadržávají v půlce svých slov a mnoho vět zůstává nedořečených.

JK: [to víte já v tom] severu mám trochu čurbes. já se tam strašně málokdy dostanu jo
VS: [jas-] já sem vás tam nepotkal teda. (transkript)

Kraus: To víte, já v tom severu mám trochu čurbes, protože já se tam strašně málokdy dostanu.

Sůra: Já jsem vás tam nepotkal. koukal jsem... (kniha)

JK: už ste jako natěšenej.

VS: už sem *natě- zdravě natěšenej*. (transkript)

Kraus: Už jste jako natěšenej.

Sůra: Zdravě natěšenej. (kniha)

JK: todle je období kdy jste teda z- žila s panem Šteidlem že jo? s tím ste žila dlouho *vlastně*. máte spolu syna [Artura] (transkript)

Kraus: Čili tohle je období, kdy jste žila s panem Štaidlem. Máte spolu syna Artura. S panem Štaidlem jste žila dlouho. (kniha)

Je zajímavé, že se v knize ale objevují i pasáže, ve kterých dochází k přerušení a to kvůli skákání moderátora do řeči hosta. Host začíná stejnou větou znovu, podobný začátek věty je v knize tedy dvakrát. Nedořeknuté slovo je však už eliminováno.

VS: no: [to už jste ho-] to už jste nasadil hodně vysoko. oni ani nevěděj kde ty Čechy sou.

JK: [jenom některý asi.] nevědí? (transkript)

Sůra: No to už jste...

Kraus: Jenom některý asi.

Sůra: To už jste nasadil hodně vysoko, oni ani nevědí, kde ty Čechy jsou.

Kraus: Nevědí? (kniha)

V ukázkách se objevuje také velké množství vycpávkových slov, ne všechna jsou ale vynechána. V první ukázce se v knižním vydání neobjevuje slovo *tedy*, v další ukázce je však ponecháno vycpávkové slovo *jako*. Jan Kraus používá hojně také slovo *čili*, které, jak si výše můžeme všimnout, se v původní verzi nevyskytuje, avšak v knižním vydání ano. Pokud toto vycpávkové slovo v rozhovoru použije, objevuje se vždy i ve vydání knižním.

JK: (...) tak sem píchnul kolo jo. no né se nesmějte. já nemám rezervu. čili já vůbec nevím jak se dostanu domů hahaha hihhi. tak se podiváme co nám přines tento týden. (transkript)

Kraus: (...) A kromě toho, teď když jsem sem jel, tak jsem píchl kolo. Nesmějte se, já nemám rezervu. Čili já vůbec nevím, jak se dostanu domů – ha ha hi hi. (kniha)

7.1.4 Opakování slov a slovních spojení

Časté opakování hostových slov a výpovědí je dalším typickým komunikačním prostředkem Jana Krause. Moderátor tak dává najevo zájem o svého partnera, signalizuje mu, že ho poslouchá, přitakává mu. Opakování má v tomto případě význam ujišťovací. V knize se tento typ opakování neobjevuje, je eliminován.

JK: dobrý večer madam,

MK: dobrý večer

((smích))

JK: jak se máte.

MK: velmi dobře.

JK: velmi dobře. (transkript)

Kraus: Dobrý večer, madam.

Košanová: Dobrý večer.

Kraus: Jak se máte?

Košanová: *Velmi dobře*, děkuji. Až na to, že ta sedačka je poněkud příliš pohodlná. (kniha)

JK: tudle je období kdy jste teda z- žila s panem Šteidlem že jo? s tím ste žila dlouho vlastně. máte spolu syna [Artura]

IB: [třináct let]

JK: *třináct let*, (transkript)

Kraus: Čili tohle je období, kdy jste žila s panem Štaidlem. Máte spolu syna Artura. S panem Štaidlem jste žila dlouho.

Bartošová: *Třináct let*.

Kraus: Jo? Tak to je krásný. (kniha)

Někdy má toto opakování však i ironizující podtext, vyřčená slova podává Kraus ve formě otázky a hosta tím tak chce znejistit, což je ale účel moderátorova projevu. Tento typ opakování v knize nalezneme. Jelikož se jedná o osobitý způsob moderátorova vyjadřování, je jeho zanechání pro autentické vyznění rozhovorů důležité.

JK: [nedostala.] no: ale já myslel jak to vypadalo pak když si přišla do toho paprlamentu. tam ty první dny. tam se skládá slib a fasuje se něco? nebo co.

TF: no tam se fasujou, [průkazy]

JK: co se [všechno fasuje jako]

TF: průkaz dostaneš.

JK: [průkaz.]

TF: [fasujou se průkazy.]

JK: tak to je to poslední, že jo.

TF: a to ti předávaj no neni, [to je právě to první,]

JK: [neni jo to je na všechno legitka vlastně.]

TF: no ano, ano,

JK: čili dostaneš průkaz? (transkript)

Kraus: Jak to vypadalo pak, ty první dny. Tam se skládá slib a fasuje se něco?

Fischerová: Fasujou se průkazy.

Kraus: Co ještě?

Fischerová: Dostaneš průkaz. A to ti předávají...

Kraus: Průkaz? Tak to je to poslední, že jo.

Fischerová: To je právě to první.

Kraus: Jo, to je vlastně legitka na všechno.

Fischerová: No ano, ano.

Kraus: Čili dostaneš průkaz. (kniha)

7.1.5 Vynechání deiktických výrazů

I v talk-show *Uvolněte se, prosím*, stejně jako v pořadu *Na plovárně*, jsou deiktické výrazy do značné míry eliminovány. Neděje se tomu tak ale s úplnou důsledností, neboť účelem knižního vydání je zanechat v textu především rysy mluvenosti, a k těm časté používání deiktických výrazů patří. Vynechány jsou hlavně takové výrazy, které se po sobě často opakují a jsou spíše výplní při hledání správných slov.

JK: no: že páchne jsem jí říkal, ale nakonec mě Táňa přemluvila ale já se toho vod tý doby nemůžu zbavit. e: ale vo čem sme ještě nemluvili Táňo (.) jaký to bylo když si přešla z tý sféry umělecký a divadelní do tý politický. jako ty první dny, tebe lidi zvolili, že jo? (...) (transkript)

Kraus: No. Že páchne, jsem jí říkal, ale nakonec mě Táňa přemluvila a já se toho od tý doby nemůžu zbavit. Ale o čem jsme ještě nemluvili, Táňo. Jaký to bylo, když jsi přešla ze sféry umělecký a divadelní do tý politický? Ty první dny. Tebe lidi zvolili, že jo. (...) (kniha)

TF: no:: právě no. no moc né, protože já sem přišla na ten povolební takovej ten první dýchánek, kde vlastně my sme byly koalice ještě, a von tam se mnou nikdo nemluvil. jako já (sm- se) nikdo nevšimal, (transkript)

Fischerová: No právě, moc ne, já jsem přišla na ten povolební první dýchánek, kde vlastně my jsme byli ještě koalice, a on tam se mnou nikdo nemluvil. Nikdo si mě nevšimal. (kniha)

Nejčastěji jsou v rozhovorech užívány deiktické výrazy objektové a místní, často se objevují i personální, které bývají téměř vždy v knižních prepisech ponechány. Na další ukázce můžeme vidět např. příznakový případ ponechání výrazu *já*, který Taťána Fischerová ve své promluvě často opakuje, ale v knize jsou tyto výpovědi ponechány takřka beze změny.

TF: no počkej. pro ten si deš takhle před celou sněmovnou a sou tam kamery a předával mi to tam pan e e: teda e bývalý e m: předseda sněmovny pan Klaus ještě tenkrát, a Stanislav Gross, a všichni se na mě usmívali krásně já sem šla, řekla sem si já to jako zvládnú já budu [statečná] tak sem se usmívala voni se usmívali (transkript)

Fischerová: Předával mi to bývalý předseda sněmovny pan Klaus ještě tenkrát a Stanislav Gross. A všichni se na mě krásně usmívali, já jsem šla, řekla jsem si: já to zvládnou, budu statečná. Tak jsem se usmívala, oni se usmívali, no a pak za rohem už to nebylo tak... (kniha)

7.1.6 Morfologické změny

Změny morfologické jsou v knižním vydání prováděny nedůsledně. Někdy jsou nespisovná zakončení slov upravována, častěji jsou ale ponechána tak, jak byla vyřčena. Je to další projev přiblížení se mluvenému jazyku a tedy i čtenáři. V tomto typu textu to ale není nic překvapivého, je to další rys, který silně formuje celkové familiární vyznění rozhovorů.

VS: tak už je to *takový*

JK: už ste jako *natěšenej*.

VS: už sem natě- zdravě *natěšenej*. (transkript)

Sůra: No, příští týden odlítám, v pátek. Tak už je to *takový*...

Kraus: Už jste jako *natěšenej*.

Sůra: Zdravě *natěšenej*. (kniha)

JK: z *kolikátý* pozice sto šla?

TF: z *desátý*.

JK: z *desátý*. čili *černej* kůň evidentně že jo. noa jaký to bylo. tys tam přišla a co voni jako. vítali tě nebo říkali *Táňo*: konečně: (transkript)

Kraus: Z *kolikátý* pozice jsi to šla?

Fischerová: Z *desátý*.

Kraus: Čili evidentně *černej* kůň. A jaký to bylo? Ty jsi tam přišla a co oni, vítali tě? Nebo říkali: *Táňo*, konečně. (kniha)

Vyskytují se ale i části, ve kterých bývá nespisovná forma nahrazena formou spisovnou. Jedná se o úvodní části, *Osobní deník* a *Co nám přinesl tento týden*. Může to být způsobeno tím, že se jedná o oficiálnější části textů, pro něž je psaná forma příhodná, a proto je zde spisovnost více žádoucí. Také se jedná o texty, které jsou již předem připravené. Všimněme si ale, že i tak početná část nespisovných forem v knize zůstává.

JK: Dobrý večer, (..) dobrý večer, tady prosím vás všichni se nervujou s vládou padne vláda nepadneý padla nepadla, já už několik let žiju *planetárníma problémama* a: nejsem takhle zahleděnej sám do sebe. e: tady tajou ledovce, leta, (..) a tak že já někdy se ráno probudim a cejtím (..) jak tajou. (transkript)

Kraus: Prosim vás, tady se všichni nervujou s vládou, padne vláda, nepadne, padla, nepadla. Já už několik let žiju *planetárními problémy* a nejsem takhle zahleděnej do sebe. Tady léta tajou ledovce, já se někdy ráno probudím a cejtím, jak tajou. (kniha)

JK: sanitky mají sloužit i mrtvým, *užasnej* nápad, (.) to zřejmě souvisí s tou ekonomikou, a: předpokládám že pohřební vozy budou sloužit i živým (.) takže až pojede pohřebák s houkačkou, tak abyste věděli proč. (transkript)

Kraus: Sanitky mají sloužit jen mrtvým.

* *Úžasný* nápad. Zřejmě to souvisí s tou ekonomikou. A předpokládám, že pohřební vozy budou sloužit i živým. Takže až pojede pohřebák s houkačkou, tak abyste věděli. (kniha)

7.1.7 Hláskové změny

Veškeré hláskové chyby a nedostatky prochází v knižní podobě úpravami. Odstraněno je protetické *v*, které často používá především Kraus. V následující ukázce vidíme, že v jedné promluvě je proneseno dokonce třikrát.

JK: no: že *pá*chne jsem jí říkal, ale nakonec mě Táňa přemluvila ale já se toho *vo*d tý doby nemůžu zbavit. e: ale *vo* čem sme ještě nemluvili Táňo (.) *ja*ký to bylo když si přešla z té sféry umělecký a divadelní do té politický. jako ty první dny, tebe lidi zvolili, že jo? no a teď co? teď se jako se dočkala toho okamžiku, že: si šla tedy parlamentu. no *ja*ký to tam je? to si tam přideš a řekneš dobrý den a co *vo*ni jako. říkej hele fischerová, (transkript)

Kraus: No. Že *pá*chne, jsem jí říkal, ale nakonec mě Táňa přemluvila a já se toho *o*d tý doby nemůžu zbavit. Ale *o* čem jsme ještě nemluvili, Táňo. Jaký to bylo, když jsi přešla ze sféry umělecký a divadelní do té politický? Ty první dny. Tebe lidi zvolili, že jo. A teď co, teď jsi se dočkala toho okamžiku, že jsi šla do parlamentu. A jaký to tam je? Přijdeš, řekneš: dobrý den, a co *o*ni? Říkali: hele, Fischerová? Ty jsi byla zvláště zvolená, tebe si zvolili lidi. (kniha)

Dalším velmi častým jevem, který u Krause můžeme sledovat, je krácení vokálů. Sledovat jej můžeme téměř po celou dobu pořadu. V knize se však krácené výrazy objevují v obvyklé podobě.

JK: američan našel v jídle z restaurace lidský prst. tohleto americký puntíčkářství *nesnášim*. dělaj ze všeho vědu buď ho *snim* a nebo ho *nejim*. *jim* prsty tak sním prst nejím prsty dám ho stranou no, sou tak panovačný hele, (transkript)

Kraus: Američan našel v jídle z restaurace lidský prst.

* Tohleto americký puntičkářství *nesnáším*, dělají ze všeho vědu. Tak ho *sním*, anebo *nejím*. *Jim* prsty, tak sním prst, nejím prsty, dám ho stranou, no. (kniha)

Opakem krácení je dloužení vokálů. To se u Krause objevuje především u responzního výrazu *jo*, pro něj velmi typického. Zde má však dloužení intenzifikační funkci a Krausova pochybovačnost je tak ještě posílena. Jedná se o jeden z nejtypičtějších rysů Krausova mluvení, který se však v knize nemůže v úplnosti objevit.

U komunikačních partnerů poté někdy dochází v návaznosti na Krausovu repliku k dloužení výrazu *no*.

JK: *jo*: pane Sůro vy tam ale jezdíte nějak často. že *jo*.

VS: *no*: (.) na severní pól né teda. do Arktidy *jo*:. (transkript)

Kraus: Pane Sůro, vy tam ale jezdíte nějak často, že *jo*?

Sůra: Na severní pól teda ne, do Arktidy *jo*. (kniha)

TF: děkuju, žiju planetárníma problé[mama]

JK: [jo:? snažíš se taky?]

TF: [jo, jo, jo jo.]

JK: já sem trošku kecal tady víš, (transkript)

Fischerová: Děkuju, žiju planetárními problémy.

Kraus: *Jo*? Snažíš se taky?

Fischerová: Jo.

Kraus: Já jsem trošku kecal, víš. To já tak na začátku dělám. (kniha)

7.2 Jevy spojené s mluvenými dialogy

Smích, responzní a hezitační zvuky a mluvení více osob najednou – to jsou tři oblasti, které z velké části formují talk-show *Uvolněte se, prosím*, avšak čtenáři jsou o ně ochuzeni. Blíže se jim budu věnovat v této části.

7.2.1 Smích

Součástí rozhovorů není jen smích moderátorův či hostův, ale také smích publika, které je přítomné v divadle, kde se talk-show odehrává. Talk-show je zábavou především pro ně, pořad *Uvolněte se, prosím* však také i pro diváky televizní.

Smích provází show od začátku až do konce a je ho tolik, že ho snad není ani možné všechen do transkriptu zaznamenat. Poté by byl totiž z poloviny zahlcen pouze dvojitými závorkami s poznámkou smích. Diváci se smějí téměř každé Krausově větě, pokud samozřejmě nejde o vážné téma. Těch je ale v *Uvolněte se, prosím* minimálně. Kraus se zabývá většinou tématy, která diváky pobaví.

Vtipně se snaží pořad uvést již na začátku ve svých ironických komentářích k soudobým společenským událostem, z nichž je první ukázka.

JK: (...) e vysychají jihoamericky pralesy, ted' se hnuly kry tema vlnama tsunami a my tady pořád s vládou, (.) a naše vláda? a tohle? mě zajímá planeta, osud planety jo? a: osud člověka jako: lidskýho tvora, takže nebud'me tak zakoukaný do sebe. a kromě toho ted' když sem sem jel, (.) tak sem píchnul kolo jo. ((smích publika)) no né se nesmějte. já nemám rezervu. čili já vůbec nevím jak se dostanu domů hahaha hihih. (...) (transkript)

Kraus: (...) Vysychají jihoamerický pralesy, ted' se hnuly ty kry, přišlo tsunami a my tady pořád s vládou a naše vláda a tohle. Mě zajímá planeta, osud planety a osud člověka jako lidskýho tvora. Takže nebud'me tak zakoukaný do sebe. A kromě toho, ted' když jsem sem jel, tak jsem píchl kolo. Nesmějte se, já nemám rezervu. Čili já vůbec nevím, jak se dostanu domů – ha ha hi hi. (kniha)

Toto je jediný případ, kdy se ke čtenáři dostane informace o smíchu provázejícím pořad, neboť je přímo ve výpovědi moderátora.

Je ale faktem, že časté poznámky o smíchu by v knize působily rušivě. Čtenář jistě vtipné úseky odhalí sám i bez nápověd.

7.2.2 Responzní a hezitační zvuky

Responzní a hezitační zvuky provází pořad tak jako téměř každý mluvený dialog. Jsou jeho součástí. Jedná se zvláště o responzní výrazy *no* a *jo*, které nejčastěji používá moderátor Jan Kraus. V návaznosti na něj je poté používají i jeho hosté.

IB: *no* tak kluci mě uváděj do varu už delší dobu. [dnes (.) během zkoušek *no no*]

JK: [no mě taky, ale vy ste tam začala hned dělat jako to] a to my nemůžem to tady je všechno přesně natajmovaný, a takhle to s váma šije? muzika?

IB: takhle to se mnou šije.

JK: *jo*:?

IB: *no*:

JK: a vy ste asi dlouho neslyšela živou kapelu ne?

((smích publika i Bartošové, potlesk))

IB: *no* takovouhle ne.

JK: *no* takovouhle ne. [to ne.]

IB: [takovouhle dobrou kapelu ne]

JK: *no* to je mýho syna. (to je) [kritizovaná že *jo*]

IB: [já vim já vim] (transkript)

Bartošová: Tak kluci mě uváděj do varu už delší dobu. Už během zkoušek...

Kraus: Až takhle to s váma šije? Ale to nemůžem, tady je všechno přesně natankovaný.

Bartošová: Takhle to se mnou šije.

Kraus: Asi jste dlouho neslyšela živou kapelu, ne?

Bartošová: Takovouhle dobrou kapelu ne.

Kraus: To je mýho syna.

Bartošová: Já vim. (kniha)

V psaném textu působí často používané stejné responzní výrazy rušivě, proto jsou v knize vynechány, jak můžeme z ukázky vidět. V souvislosti s tím si můžeme všimnout, že některé promluvy skládající se pouze z responzních výrazů, jsou z textu vypuštěny. Jejich eliminace nemá na vyznění rozhovoru vliv, avšak z mluvy se vytrácí moderátorův osobitý styl, což by mohlo být na škodu.

7.2.3 Mluvení více osob najednou

Posledním problémem, kterým se budu zabývat, je mluvení více osob najednou. To je pro Krause a jeho pořad velmi typické a hojně se v něm objevuje. Je to způsobeno především častým skákáním moderátora do řeči hosta. Dává mu tak najevo svou nadvládu a řídí směr rozhovoru tam, kam chce on, nikoli host.

V knize skákání do řeči nijak nepoznáme, tyto repliky však bývají zaznamenány těsně po sobě.

JK: ty jsou na tohle lepší než [dobřej příbor]. takovejhle vercajk na jídlo já nemám.

((smích a potlesk publika))

MK: [přesně] dobrá. vraťme se k těm afrodisiakům.

JK: ano. [pojd'me zpátky k těm afrodisiakům.]

MK: [e.: takže: první co je](.) vám všem třem nebo nám čtyřem teď už děkuji vám,

JK: teď už v tom lítáte s námi.

MK: už vám bude velmi dobře, [pro-]

JK: [bude nám dobře?]

MK: ano. (transkript)

Kraus: Ty jsou na to lepší než dobrý příbor. Takový vercajk na jídlo já nemám.

Košanová: Vraťme se k těm afrodisiakům.

Kraus: Ano, pojd'me zpátky k těm afrodisiakům

Košanová: Takže zatímco vám třem, nebo teď už nám čtyřem...

Kraus: Už v tom lítáte s námi.

Košanová: ...bude velmi dobře...

Kraus: Bude nám dobře? (kniha)

Na této ukázce vidíme, že skákání do řeči a přerušování je zde znázorněno třemi tečkami, a to i před promluvou.

V ukázce další si všimněme toho, že mluví naráz dokonce tři osoby. Moderátor a jeho dva hosté Marcela Košanová a Ivan Vodochodský. V knižním vydání ale promluva Vodochodského chybí.

MK: ano ano ((smích)) a: eh proto od jakživa e od pradávna existují nápoje lásky. a afrodiziakální jídla, teda mimochodem chtěla bych vám říct že vám třem, i když jste mě teda nenechali [bude dneska moc dobře].

JK: [my sme vám nechali] [tady máte ty svoje červíky madam]

IV: [madam porcičku máte]

MK: děkuji. děkuji. ráda si posloužím. (transkript)

Košanová: Ano, ano. A proto odjakživa, odpradávná existují nápoje lásky a afrodiziakální jídla. Mimochodem, chtěla bych vám říct, že vám třem – i když jste mi nic nenechali – bude dneska po tom jídle moc dobře.

Kraus: Ale my jsme vám nechali! Tady máte svoje proteiny, madam.

Košanová: Děkuji, ráda si posloužím. (kniha)

8 ZÁVĚR

Ve své práci jsem zjistila, že daleko více úprav můžeme sledovat v knize *Na plovárně*. Eben jako moderátor se vyjadřuje kultivovaně, inteligentně a decentně. Jeho rozhovory s osobnostmi jsou u nás považovány za pořad s velmi vysokou úrovní; i proto se u něj vystřídali již desítky známých osobností nejen z Čech, ale i z celého světa. Knižní vydání tomuto zaměření odpovídá a rozhovory v psané formě se drží zásad, které vyžaduje styl veřejně psaných textů.

Zaznamenala jsem v knize výrazný posun od nespisovného vyjadřování ke spisovnému. Morfologické a hláskové změny byly prováděny důsledně, nespisovné tvary byly ponechány málokdy, a to pouze v určitých případech s přihlédnutím k charakteru hosta. V knižním vydání pořadu *Na plovárně* nalezneme také velké množství změn obsahových a různých reformulací, které ale zvyšují stylovou úroveň rozhovorů; nalézáme zde i posun ke konkretizaci a odbornosti. Také opakování slov a slovních spojení, vycpávková slova či mnohé deiktické výrazy byly v knižním přepisu eliminovány.

Dále mě zajímalo, zda se v knize nějak projeví jevy spojené s mluvenými dialogy, jakými jsou smích, responzní a hezitační zvuky a mluvení více osob najednou. Z těchto oblastí však v psaných rozhovorech nenalezneme nic. Smích zde nijak signalizován není, taktéž ani responzní a hezitační zvuky, které jsou pro Ebena příznačné. Mluvení více osob najednou není pro tento pořad typické, nevyskytuje se v něm často, neboť Eben nemá ve zvyku skákat svým hostům do řeči. Pokud se tak ale stane, zaznamenat to mohou jen diváci u televizních obrazovek, čtenáři nikoli.

V knižním vydání pořadu *Uvolněte se, prosím* nalezneme změn o mnoho méně, neboť kniha je komponována takřka stejně jako mluvená verze. To ale můžeme odůvodnit tím, že se snaží přiblížit mluvené formě jazyka, a být tak co nejvěrnějším přepisem rozhovorů. Jak sám Kraus tvrdí, jeho pořad se odehrává v prostředí nepřipravenosti, a tedy i rozhovory bývají mnohdy hektické a nesmyslné. Svým čtenářům je chce ale předat se vším všudy.

Obsahových změn se v knize nenachází mnoho. Pokud ano, je to z důvodu reakce na aktuální situaci, která je známá pouze divákům, nikoli čtenářům. Nezaznamenala jsem ani větší množství reformulací, většinou se týkaly pouze nesourodých vět, které posléze vypadaly uceleněji a srozumitelněji.

Veškeré hláskové změny byly provedeny důsledně, ne už tak ale změny morfologické. Posun ke spisovnosti zde není tak patrný. Spíš než k psané formě se knižní vydání přibližuje podobě mluvené, a to především nespisovnými tvary koncovek. Upravovány jsou málokdy.

To se týká i opakování, která jsou pro moderátora typická. Eliminována jsou opakování, která nemají v rozhovoru význam, ponechána jsou však ta, která se nějakým způsobem podílí na vtipném, mnohdy ironickém vyznění výpovědi.

Deiktické výrazy a vycpávková slova jsou do značné míry vynechány, avšak stále tu můžeme pozorovat snahu o zachování některých rysů mluvenosti.

I u pořadu *Uvolněte se, prosím* jsem se na závěr zabývala jevy spojenými s mluvenými dialogy a překvapilo mě, že se v knižní verzi vůbec nevyskytují. Kvůli charakteru pořadu jsem předpokládala, že aspoň z některé zkoumané oblasti se v knize něco objeví. Jediné, co bylo ponecháno, jsou ale některé responzní zvuky moderátora a jeho hostů. Není jich však tolik, kolik je pro Krause typické. Jeho styl se vyznačuje právě nadměrným používáním responzních a hezitačních zvuků. Také skákání do řeči hostům je u moderátora velmi časté, avšak je samozřejmě obtížné to v knize zaznamenat, proto jsou tyto repliky v knize uváděny těsně po sobě.

Z práce vyplývá, že přepisy mluvených rozhovorů do knižní podoby závisí na charakterech pořadů i jejich moderátorů. Obě knihy jsou v jistém slova smyslu věrné svým pořadům. To, co formuje pořad, nalezneme i v nich.

9 SEZNAM LITERATURY

9.1 Prameny

EBEN, M; JANOUŠEK, J. *Na plovárně 2*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2005. 180 s. ISBN: 80-86880-42-6.

KRAUS, J. *Uvolněte se, prosím*. Praha: XYZ, 2005. 280 s. ISBN: 80-86864-37-5.

KRAUS, J. *Uvolněte se, podruhé*. Praha: XYZ, 2006. 318 s. ISBN: 80-87021-01-0.

9.2 Použitá literatura

ČMEJRKOVÁ, S. Čeština mediální, mluvená a psaná. In *Přednášky z 49. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: FF UK, 2006, s. 47-63. ISBN 86-86644-5.

ČMEJRKOVÁ, S. Postoje k jazyku. In *Přednášky z 51. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: FF UK, 2008, 16-36. ISBN 978-80-86662-47-3.

ČMEJRKOVÁ, S. Od partnerského rozhovoru k talk-show. In *Přednášky z 50. běhu Letní školy slovanských studií*. Praha: FF UK, 2007, s. 48-60. ISBN 978-80-86642-45-1.

ČMEJRKOVÁ, S. Televizní interview a jiné duely. Mediální dialog jako žánr veřejného projevu. In *Slovo a slovesnost*, 1999, roč 60, s. 247-268.

HOFFMANNOVA, J. Interview: mezi mluveným a psaným textem. In *Naše řeč*, 1992, roč. 75, s. 57-71.

HOFFMANNOVA, J. *Stylistika a...* Praha: Trizonia, 1997. ISBN 80-85573-67-9.

JÍLKOVÁ, L. Krásný ztráty v podobě knižní a v korpusu DIALOG. In *Naše řeč*, 2006, roč. 89, s. 242-257.

KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. (eds.). Encyklopedický slovník češtiny. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-484-X.

MACHÁČKOVÁ, E. Rozhovor s významnými osobnostmi. In *Naše řeč*, 1981, roč. 64, s. 23-33.

MÜLLEROVÁ, O. Ke vztahu mluveného a psaného textu (srovnání mluveného a psaného vyprávění). In *Slovo a slovesnost*, 1989, roč. 50, s. 205-216.

10 SEZNAM PŘÍLOH

10.1 Seznam použitých transkripčních značek (Korpus DIALOG)

VM	označení mluvčí/ho
XX	označení nerozpoznané/ho mluvčí/ho
N1, N2, N3	označení neznámé/ho mluvčí/ho
Z1, Z2, Z3	označení reportéra/-ky v hlavičce
R-Z1, R-Z2, R-Z3	označení reportéra/-ky v transkriptu
R-N1, R-VK	označení mluvčích v předtočené reportáži
[nevím] [v té]	simultánně pronesené pasáže
=	okamžité navázání na repliku partnera
<u>zase</u>	zdůraznění slabiky/slova
a:le:	protažení hlásky
e ee eee eh ehm em hm mhm ehe e-e	hezitační a responzní zvuky
(.)	krátká pauza
(..)	delší pauza
(...)	dlouhá pauza
?	vysoké stoupnutí hlasu
,	mírné stoupnutí hlasu
.	klesnutí hlasu
mon-	nedokončení slova
<uhodil>	pasáž pronesená se smíchem
(ale)	předpokládaný, ne dobře srozumitelný výraz
()	nesrozumitelný výraz
((smích))	komentář přepisovatele

10.2 Na plovárně s Josefem Jírou - kniha

Když se zeptáte umělce, co dělá ve volných chvílích, nepřekvapí vás, když uslyšíte, že chodí plavat nebo hrát tenis. Kdybyste se však před mnoha lety zeptali jednoho

z československých reprezentantů ve sjezdovém lyžování, co dělá ve volných chvílích, uslyšeli byste překvapivou odpověď, že když nelyžuje, je akademickým malířem. A není bez zajímavosti, že umělecký život JOSEFA JÍRY se sjezdu na lyžích hodně podobá. Jsou v něm riskantní skoky, krkolomné sjezdy, nebezpečné pády i slavná vítězství. Josef Jíra projíždí výšiny i hlubiny svou vlastní stopou a co chvíli přetáhne hůlkou toho, kdo by mu v tom chtěl bránit.

Těch střetů nebylo právě málo. Nelitoval jsi toho?

Ne, bez ran, které při tom schytáš, to nejde. Nejde procházet životem v plyšovém obložení. Teda jde, ale to pak jsou jiný lidi. Nevím, třeba se mýlím, ale proč by dělal nějaké umění člověk, kterého nic nebolí, líbí se mu na světě, je spokojený? Proč by se drásal a zraňoval, když mu nic nechybí?

Bez bolesti to nejde?

Podle mě nejde. Člověk má v sobě instinkt sebezáchovy, umí zahánět vědomí hrůz, nevidět je, zapomenout na ně. Lidi jedí, spí, pracují, starají se, koukají na televizi a denně slyší o válkách, vraždách, neštěstích, které se naučili nevnímat. Některý lidi je vnímat nepřestanou. Umění dělají cvoci a já k tomuhle druhu asi patřím.

Je to sebeobrana?

Myslíš sebeobranu sebevrahů? Je za tím víra, že když to vyslovíš, přibude nějaká hráz.

Dočetl jsem se, že u počátků tvého malování stál Jindřich Tockstein. On sice maloval, ale nebyl to především sklář?

Byl to alkoholik, kterého nikdo nebral vážně, lidi si mysleli, že je to takový Pepek Vyskoč. Velký omyl. Byl to ryzí, čistý člověk. Poznal jsem ho na Akademii, bylo mi sedmnáct, začínaly padesátá léta. Přišly politický prověrky. A Ferda Fuchs, který dělal hlavního komisaře, se Jindry zeptal: „Soudruhu, jak se díváš na válku v Koreji? A co říkáš americkému brouku?“ A Jindra odpověděl: „Víš, Ferdo, mě to vůbec nezajímá.“ Ferda se rozhlédl, co tomu říkáme my jako uvědomělý kolektiv, a zeptal se: „Co tě tedy zajímá, soudruhu Tocksteine?“ A Jindra řekl: „Ferdo, mě zajímá, když jdu ráno po ulici, je zima, jede pošťácká kobyla a táhne ten modrý vůz. Přijde to na ni a udělá hromadu a z tý se kouří, protože je zima.“

Marku, tam bylo smrtelný ticho, nikdo se neodvažoval pohnout, všichni jsme se třásli strachy jen z toho, co jsme slyšeli. Tockstein vstal a důstojně odešel. Byl jediný, který věděl, že jiný slušný řešení neexistuje. Už se tam nikdy nesměl vrátit. Tak to byl Pepek Vyskoč, jak si mnoho lidí myslelo!

Co ti řekl o malování?

Nic, my jsme vlastně o malování nemluvili. Chodívali jsme spolu na Hrubou Horku a končili v hospodě, kterou vedly dvě starý báby. Bez ptaní před nás postavily rummy a Jindra položil na pult zmačkanou pětikorunu.

Courali jsme se tam a on mi najednou třeba řekl: „Podívej se na tu louku!“ Byla celá bílá, posetá kopretinami. „Nepřipadá ti, že to je, jako když si nabereš z vápenky a takhle to posypeš?“ Udělal z prstů špetku a předvedl to gesto, který si ve spojení s loukou plnou kopretin dodnes pamatuju. Tohle mě vychovávalo, ne řeči o malířství.

Nebo jiná vzpomínka. Dostal jsem první olejový barvy, nebylo jich moc, možná pět nebo šest. Nádherně voněly, čuchal jsem k nim, pak jsem si vzal štafličky, který jsem měl pro cvičení na housle – chodil jsi taky do houslí?

Ne, toho mě doma ušetřili. Já musel hrát na piano.

Ty jsi přece jen z většího města. Já jsem z venkova a tam se hrálo na housle. Vzal jsem ty štafličky, rozložil na ně olejový barvy a přiletěla včela. Přitáhla ji veselost těch barev. Přimáčkla se a přilepila. V té radosti, kterou jsem zažíval prvně v životě, v tom nádherném pocitu jsem se z ničeho nic stal příčinou smrti. Očistit ji nešlo, zamáčknot jsem ji nedokázal, tak tam marně bojovala. To je zážitek, který se mi v různých obměnách vracel v životě víckrát. Krása a vzápětí smrt.

Viděl jsem, že nemaluješ štětcem, ale prsty. Proč?

Maluju taky dlaní, prostě rukama. Nechci, aby se z plátna ztratila ruka. Štětec pomáhá virtuozitě a umožňuje dekorativní podívanou. Tu hru na život.

Štětec vůbec nepoužíváš?

Málokdy.

...

⁷ Eben, M.; Janoušek, J. *Na plovárně 2*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2005.

10.3 Na plovárně s Josefem Jírou – transkript

NÁZEV POŘADU: Na plovárně s Josefem Jírou

DATUM: 1. 6. 2001

KANÁL: ČT 2

STOPÁŽ: 23 minut

ÚČASTNÍCI ROZHOVORU:

ME = Marek Eben, moderátor

JJ = Josef Jíra, československý reprezentant ve sjezdovém lyžování, akademický malíř

((úvodní znělka pořadu))

ME: dobrý večer (.) když se zeptáte umělce co dělá ve volných chvílích e tak se dozvíte že třeba hraje tenis, nebo plave, nebo se věnuje nějakému sportu. ale kdybyste se před mnoha lety zeptali jednoho z reprezentantů československé republiky v lyžování. co dělá ve volných chvílích, tak by vám řekl, že ve volných chvílích je akademickým malířem. a není bez zajímavosti, že umělecký život Jozefa Jíry se velmi podobá tomu sjezdu na lyžích. jsou tam ostré hrany e (.) jsou tam krkolomné pády i slavná vítězství, (.) jozef jíra projíždí roklemi i kopečky svého uměleckého života, ohání se kolem sebe hůlkami a každou chvíli někoho přetáhne. Jozífku litoval si někdy těch střetů?

JJ: ne (..) nelitoval. já si myslím že bez těch střetů. a bez těch ran, u kterejch se člověk musí uhodit. (..) přece to nejde e procházet ((kašel)) procházet a mít vokolo plyšový obložení, to potom sou jiný lidi.

ME: hmm

JJ: nevím. třeba se mejlim, ale člověk kterýho nic nebolí (..) a je velice spokojený a velice (.) je mu hezky, na světě, proč by dělal nějaký umění. dyť to (.) samo vo sobě je tak hezký, když mu je pěkně, proč by si něčím drásal. to je nesmysl. a já dycky říkal (doma). víš umění dělaj cvoci no asi patřím k tomuto druhu lidí, nebo sem patřil. ted' <už nevím kam patřím>. hlavně (). ale (od) sedumdesátýho roku je už (.) máš už nárok.

ME: a myslíš si že to umění e e: že to bez té bolesti nejde?

JJ: ne

ME: (ne) kdo stál na prahu tvého malování. někde si napsal že: e: snad první kdo ti řekl něco o malování byl jindřich tockstein. ale to byl sklář ne,

JJ: hlavně to byl alkoholík z kterýho všichni tam měli he jako pocit jakoby pepku vyskoč. omyl. pepku vyskoč byli ti všichni v brodě, kteří mu tak chtěli říkat. he: byl to čistej o

dvacet roku starší člověk, (.) potom když sem se s ním s:ešel na akademii (.) mě bylo šestnáct dyž mě tam vzali eh: ((kašel)) pak byli prověřky. když šel ten ferda fuks kterej tam dělal komisaře nebo to takového to- toho hlavního, (.) tak mu říkal pač sme museli bejt přítomni říkal soudruhu tocksteine. jak se díváš na ve válku vietnamu co říkáš americkému brouku a tak dále, (..) a jindra nevim jestli měl panáka to a:: ale říka(..) ((nádech)) víš e ferdo mě to nezajímá. pro(tože) pro něj to byl blbeček. ferda. ted von se takhle dívá na ty spřízněný (.) tenkrát stranický duše a říká. a nás by zajímalo soudruhu tock- tocksteine co tě- co tě zajímá teda soudruhu tockst- a on mu ří- ((smích)) <víš fer- > víš ferdo mě ti zajímá když takhle ráno du je zima (.) a ted' jede ten pošťácká kobyla s tím modrým vozem, (.) a ted' se ti takhle prostě vysere a já se ti koukám s takovou ohromnou (.) s takovým (.) jak se z toho kouří.

ME: ((smích))

JJ: hele marku, (.) tam se nedalo proříznout nic, tam bylo smrtelný ticho (.) jedinej tockstein věděl že neni žádný řešení, prostě důstojně odcházel ale už tam nikdy nemoh přijít.

ME: ne?

JJ: to: (..) řekne se pepku vyskoč. () v takový chvíli by si nikdo. takhle se lidi klepali ((klepe rukou)) jenom že to slyšeli.

ME: nojo (.) e co ti řekl o malování.

JJ: ni::c. von třeba chodil e sem s nim takhle nadhoru na horku na hrubou horku, někdy (vždycky jsme ječeli u pač to jindra měl let aby) se to skončilo trošku v hospodě tam byly takový dřív dvě (přezaostalý) báby holubový a ona vždycky dala ty rumy jako to jindra tam dal pětikorunu tehdá to byl [velkej] (.) peníz,

ME: [no jo]

JJ: a třeba mně najednou říká (.) podívej se člo- ((poliká)) čoveče tady na tu louku (..) to bylo posetý ná:dherně těma kopretinama. tenkrát (). on říká když mě to někdy připadá když vemeš z tý vápenky a takhle to posypeš a podívej se jak je to krásný. K malování nebylo moc třeba tolik toho co říkat. Eště jednu věc si vzpomínám (.) to mě tam přinesla ňáká (.) e: první olejový barvy možná že jich tam bylo pět šest (sedm) nevím. h: ted' sem si k tomu ts ((přičichne)) dycky takhle voněl a: (.) pak sem si takhle ty štáfličky někde e: já nevim, možná že vod houslí t- který sem nedodělal pochopitelně pač chodils taky do houslí?

ME: ne. já sem

JJ: tak já

ME: já sem byl ušetřen houslí.

JJ: [já]

ME: [já sem musel] hrát na piáno.

JJ: já chodil do houslí

ME: ((smích)) ty housle to je

JJ: hele

ME: [to je kříž]

JJ: [my sme z venku]. ty seš přeci jenom z většího města. a teď sem si takhle ty barvy tam (.) dal (.) a (.) je zvláštní, že všichni ty malíři že musej já se ti hned od toho začátku ti furt to skoro dělal těma prstama. a teď to všecko vonělo, a teď tam vlítla včela a takhle si e (.) jak viděla tu veselost. tech barev. tak se tam přimáčkla. a najednou v tý radosti, a v tom nádherným pocitu kterej sem poprvně vlastně v životě takhle zažil sem ucejtil že sem byl příčinou smrti. (..) tý včeličky. sem nevěděl co s tím, vočistit ji nešlo. zamáčknot sem (.) no to byl takovej zážitek, kerej byl spojenej jak s tou krásou o který dnešní asi malíři přicházej, o ten dotyk s tím s tou krásnou při- s tou podivnou přírodou. ono nikdy i když hrozně prší tak je krásně. ale div tý radosti s tím momentem tej smrti, (..) e:: to: (do toho dal)

ME: a ty maluješ prsty?

JJ: oh ((smích)) to (.) prsty rukama no ale většinou hadr a štětec moc dost málokdy.

ME: no pro mě to je docela překvapení že to někdo dělá rukou takhle.

...

10.4 Na plovárně s Václavem Pačesem – kniha

Dnes bude řeč o deoxyribonukleové kyselině a o tom, co s deoxyribonukleovou kyselinou souvisí. Pokud se někomu zdá, že s tou deoxyribonukleovou kyselinou trochu machruji, tak nezbyvá než říct, že jsem právě skončil. Včera jsem se celý den učil ten název jen vyslovit, natož abych ho uměl pochopit. Skončil jsem u poznání, že je snazší kyselině deoxyribonukleové říkat DNA a machrování přenechat machrovi – profesorovi VÁCLAVU PAČESOVĚ, řediteli Ústavu molekulární genetiky.

O vašem oboru se hodně hovoří, ale je strašně těžké si představit, o čem to vlastně hovoříme. Když dovolíte, začnu mírami. Jak je to velké?

Představte si molekulu DNA jako dlouhé smotané řetězce. Kdyby se rozmotala a natáhla DNA obsažená v jedné buňce lidského organismu, měřila by asi dva metry. Tohle je délka v tom mimořádně tenkém, lidským okem nezachytitelném stavu. Kdybychom ji zvětšili do tloušťky nitě, se kterou se přišívají knoflíky, pak by DNA z jedné lidské buňky měřila zhruba tři sta kilometrů. Lidské tělo tvoří miliardy buněk a bylo spočítáno, že kdyby se svázaly řetězce DNA ze všech buněk jednoho lidského těla, sahaly by až ke Slunci nebo ještě dál.

Proč je toho tolik?

Všechno, co se v nás děje, jsou chemické reakce. Každou reakci, třeba přeměnu cukru na energii, zajišťují v našem těle určité molekuly zásluhou genu, což je vždy jeden úsek DNA, který kóduje vznik právě toho typu molekul schopných rozštěpit cukr. Chemických reakcí v našem těle probíhají tisíce, o každou se stará jiný typ molekulu a k jejich vzniku, k jejich příslušnému zakódování je třeba tisíce genů, tedy tisíce úseků řetězce DNA. Velikost molekul DNA není tak překvapivá, když si uvědomíte, že v ní musí být zapsána celá dědičná informace. My všichni jsme vznikli z jedné jediné buňky, z oplodněného vajíčka, a v této jediné buňce musí být obsažena kompletní informace, která určuje, jaký bude náš organismus od barvy očí až po sklon k migrénám, i kompletní instrukce, jak se má vyvíjet. Jak nám vyrostou ruce a nohy, jak se vyvinou naše plíce, srdce, všechny orgány.

Jak se dá ze smotaného řetězce přečíst dědičná informace?

Deoxyribonukleovou kyselinu tvoří čtyři typy chemických sloučenin, ne příliš složitých, pospojovaných běžnými chemickými vazbami, které se učí na střední škole. Dědičná informace je vyjádřena pořadím těch čtyř sloučenin, je v bezpočtu jejich kombinací a opakování. Připodobnil bych to k psanému textu. Psaný text je lineární řazení písmen a pořadím písmen je dán smysl slov. Ve slově hrad máme čtyři písmena; ze stejných čtyř písmen, ale v odlišném pořadí vznikne slovo hadr, které má zcela jiný informační obsah. Podobné je to při uchování dědičné informace, místo dvaceti čtyř písmen jsou však jen čtyři sloučeniny, a proto k vyjádření té jedinečné, neopakovatelné dědičné informace musí být za sebou seřazeno mnoho miliónů kombinací. Jedním z největších pokroků biologie je vypracování metod pro rozpoznání sledu, my říkáme sekvencí, těch čtyř sloučenin, a tudíž pro čtení dědičné informace.

Kolik má dědičná informace v přepočtu písmen?

U bakterií, což jsou jednodušší, jednobuněčné organismy, asi milion. Hlístice, což je červ, má genom tvořený asi 97 miliony „písmen“. U člověka jich jsou přibližně tři miliardy. Kdybychom celý lidský genom otiskli znak po znaku, písmeno po písmenu na papír, vznikla by obrovská knihovna zaplněná tisíci svazky tlustých kni. Problém je, že dědičnou informaci nesou sotva tři procenta, devadesát sedm procent naší DNA nemá žádný informační význam. Je to, jako by pouze každé sté slovo něco znamenalo a to ostatní by byly jen nesmyslné kombinace písmen, která nedávají smysl.

Proč tam těch devadesát sedm procent DNA tedy je?

To je dobrá otázka, na kterou neumíme odpovědět. Existují jen hypotézy. Ono je to trochu proti duchu Darwinova učení, které v zásadě říká, že to, co je nepotřebné, se vývojem eliminuje. Přesto my všichni v sobě máme už miliony let devadesát sedm procent kyseliny deoxyribonukleové, která, jak se zdá, k ničemu neslouží, jen zatěžuje organismům, protože má své energetické nároky a způsobuje obrovský informační šum. Jedna pravděpodobná hypotéza říká, že to jsou zbytky materiálu, se kterým pracovala evoluce. Napřed musel vzniknout materiál, spousta DNA, aby mohly vznikat nové a nové geny, které jsou nutné pro kódování nových funkcí v lidském organismu.

Mohu si to představit jako garáž plnou nepotřebných součástek a dílů?

...⁸

10.5 Na plovárně s Václavem Pačesem - transkript

NÁZEV POŘADU: Na plovárně s Václavem Pačesem

DATUM: 14. 12. 2004

KANÁL: ČT 2

STOPÁŽ: 23 minut

ÚČASTNÍCI ROZHOVORU:

ME = Marek Eben, moderátor

VP = Václav Pačes, profesor

((úvodní znělka pořadu))

⁸ Eben, M; Janoušck, J. *Na plovárně 2*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2005.

ME: dobrý večer. (.) e dnes bude na plovárně řeč mimo jiné o deoxyribonukleové kyselině a o tom co s deoxyribonukleovou kyselinou souvisí. pokud se vám zdá, že s tou deoxyribonukleovou kyselinou trochu machruju, tak vám chci říct, že sem právě domachroval. protože včera jsem se celý den učil ten název jenom říct, natož abych ho mohl pochopit. to co jsem pochopil je, že je lepší říkat tomu DNA a machrování přenechat machrům. takže já dnes vítám na plovárně ředitele ústavu molekulární genetiky pana profesora, václava pačese. dobrý večer,

VP: ((pokývne hlavou)) dobrý večer.

ME: pane profesore o tom vašem oboru se hodně hovoří, ale je strašně těžké si ty věci vůbec nějakým způsobem představit. takže pokud dovolíte já bych zkusil začít od velikosti. tak ta molekula toho DNA. (.) e jak to je velké.

VP: molekula DNA nebo spíš je jich víc v zpravidla jsou vlastně takové dlouhé řetězce a možná to je (.) i překvapující pro (.) mnohé že každá buňka, každá jednotlivá buňka například lidského organismu v sobě má smotanu dna, která kdyby se jí podařilo rozmotat a natahnout tak bude dlouhá dva metry. těch buněk, které tvoří naše tělo jsou miliardy, každá tato buňka nebo prakticky každá tato buňka má v sobě ty dva metry té dna, kdyby se podařilo natahnout, navázat, tak někdo vypočítal že to bude dlouhé až od odsud až někde ke slunci nebo kam prostě to sou obrovské rozměry ale skutečné rozměry. kdyby se ta molekula dna z jedné jediné buňky naší skutečně ztlustila do té tloušťky té niti jak jí známe, tak by byla dlouhá asi tři sta kilometrů.

ME: <mhm>

VP: ono to není zas až tak podivné že ta molekula je tak velká protože si představme že v ní vlastně je zapsána celá dědičná informace *toho* příslušného jedince. ono se to zdá samozřejmé ale vlastně to tak samozřejmě není že z třešňové pecky vyroste třešňový strom a ne švestkový strom.

ME: hm ((přikyvuje))

VP: a že se lidem narodí zase lidi, malé děti, a (.) někým našim nejbližším příbuzným, třeba tomu šimpanzovi nebo gorile se zase narodí šimpanzátko nebo gorilátko, a: tohleto všechno musí být zakódováno v té molekule DNA tedy v té dědičné informaci nebo ta která v sobě nese dědičnou informaci, která nejenomže určuje jak ten (.) organismus bude vypadat, žejo, ale i jak se bude vyvíjet protože my všichni sme vznikli vlastně z jedné jediné buňky, z oplodněného vajíčka, a už v této jediné jediné buňce musí být celá informace k tomu, jak se máme vyvíjet. že se vyvíjí ruce oči všechny orgány a tak dal.

ME: a teď (.) ten gen ?

VP: všechno v nás je chemie. žejó, všechno jsou reakce chemické my pojídáme potravu (.) ta se přemění v energii to všechno jsou chemické reakce a ty sou (..) zajišťovány určitými molekulami, a právě gen je úsek dna který kóduje (.) vznik (.) jedné takové molekuly nebo jednoho druhu těch té molekuly jednoho typu té molekuly. třeba je to molekula která zajišťuje že cukr (.) se rozštěpí a uvolní se z něj energie. no a je celkem logické že při té složitosti organismu třeba lidského organismu že těchto gé:nů tam musí být mnoho tisíc, protože těch molekul které v nás běhají a které všechno zajišťují je také mnoho tisíc. mnoho tisíc druhů teda. ((vztyčí ukazováček))

ME: ten gen vypadá to nějak ?

VP: [vypadá]

ME: [vy ho] vidíte pod mikroskopem ?

VP: ne. no e pod elektronovým [mikroskopem].

ME: [a to je] vidět.

VP: můžeme ho skutečně vidět, ano ?

ME: a jak to vypadá ?

VP: je to jako kousek nití.

ME: jako kousek nití.

VP: je to prostě malý provázek. totiž to je právě to že ta molekula dna se skládá z docela běžných chemických molekul (.) které jsou podobné: e: nejsou nějak zvlášť rozdílné třeba od běžného cukru kterým sladíme. takže nic zásadně složitého a nepochopitelného. těchto molekul (.) existují jenom čtyři druhy. a ty jsou řazeny za sebou, spojeny běžnými chemickými vazbami které všichni jsme se učili na gymnáziu o nich prostě běžná chemická vazba je spojuje dohromady. v různých kombinacích. podívejte ono se to dá velmi dobře připodobnit k psanému textu. psaný text není nic jiného než lineární řazení za sebou řazení písmen.

ME: písmen

VP: a máte čtyři písmena, e třeba vezměte si písmena hrad a (.) máte tatáž písmena přehodíte tam dvě a má to úplně jiný význam úplně jiný informační obsah. hadr. tatáž písmena (.) krátké slůvko (.) a stačí změna jejich pořadí a už to má úplně jiný význam. a podobné to je při uchovávání té dědičné informace jenže místo (.) dvaceti čtyř písmen nebo kolik má naše abeceda tam jsou pouze čtyři ta písmena ((ukazuje čtyři prsty)) čtyři chemické sloučeniny které jsou si dost podobné a znovu říkám není to nic složitého, ale ta složitost je daná tím že jich je mnoho milionů (.) za sebou (.) seřazených (.) spojených

(kooaletními) vazbami a, právě v tom pořadí jejich jak se opakují podobně jako je to ten hadr a hrad, (žejo), tak to dává tu informaci.

ME: (a) to znamená že v té jedné molekule toho dna je kolik těch genu.

VP: můžeme začít u člověka a můžeme skončit u bakterie nebo opačně bakterie je jednobuněčná (nebo) jednobuněčný organismus, a tam samozřejmě ta dědičná informace je podstatně jednodušší a podstatně menší ten obsah té informace než u člověka tak tam ten jeden chromozom ta molekula dna tam je to skutečně v jedné molekule dna všechno zakódováno (.) tak se skládá řekněme z miliónů písmen. jo? u člověka, který je podstatně složitější jsou to (.) asi tak tři miliardy těch písmen. ale zajímavé je že z toho asi jenom dvě procenta, eště to nevíme přesně, tvoří ty gény. devadesát osm procent naší dna je (..) nenese žádnou informaci.

ME: a víte to jistě?

VP: víme to jistě. tohleto víme jistě. je to tak asi jako [kdybyste měl knihu]

ME: [((smích)) no ((smích))]

VP: kde každé sté slovo jenom něco znamená, a mezitím by se vám rotačka nebo to ta tiskárna zbláznila dělala by chyby a a pořád by tam opakovala nějaké nesmyslné prostě kombinace těch písmen.

ME: tak proč to tam je?

VP: to: je ale velmi dobrá otázka, a já na ní neumím (.) přesvědčivě odpovědět, samozřejmě jsou k tomu určité hypotézy ono to je tak trošku proti duchu darwina, protože darwin zase v podstatě říká že co je nepotřebné se eliminuje. tady devadesát osm procent té dědičné informace nic neznámá, nejenom že to zatěžuje organismus protože se to musí syntetizovat čili je to i energeticky náročné ale zejména to způsobuje obrovský informační šok, jeden pravděpodobný důvod je ten že sou to jakési zbytky ale současně i materiál na kterých může pracovat a na kterých pracovala evoluce. ten materiál se někde musel vzít na kterým ta evoluce pracovala aby vznikaly nové a nové gény které kódují nové a nové funkce abych tak řekl

ME: [(to je jak) když si někdo]

VP: [a to ještě není]

ME: plní garáž.

VP: no to jo,

...

10.6 Uvolněte se, prosím (Bartošová, Vodochodský, Košanová) - kniha

OSOBNÍ DENÍK

Musím říci, že ekonomický výsledky jsou výborný, a to mě ohromně uklidňuje. Jsem totiž vyloženě tržní typ a hrubý domácí produkt nám krásně roste, takže morálka sem, morálka tam, to mi je srdečně jedno, hlavně když ekonomika roste. A teď jsem četl nějakou studii, že je to dokonce tak výborný, že kdybychom udrželi tempo, budeme mít plat jako Němci už za TŘICET LET! Ani se nedivím, že tleskáte, je to bomba, pro mě taky, protože já se bál, že se to povleče. Hele, za třicet let! To je hned, to uteče jako voda. Mně bude osmdesát, čili zralej chlap, no ale dobrý, ne? Držme tempo a hlavně, že ekonomika roste!

CO NÁM PŘINESL TENTO TÝDEN

Sanitky mají sloužit jen mrtvým.

* Úžasný nápad. Zřejmě to souvisí s tou ekonomikou. A předpokládám, že pohřební vozy budou sloužit i živým. Takže až pojedou pohřebák s houkačkou, tak abyste věděli.

Pacienti budou mít identifikační náramky.

* To je dobře, protože se ukázalo, že skoro patnáct procent lékařských katastrof je proto, že doktoři si myslí, že operují někoho jiného, než koho operují. Jenom mě napadlo, kdo zabrání tomu, aby nám ty náramky dávali blbě.

S náramky souvisí také to, že srnci na Šumavě zase budou nosit obojky.

* Což je také dobře, protože obojky budou vysílat signál na satelit a bude naprostý přehled o tom, kde je který srnec. Což je v pořádku. Čili se udělá centrální srnčí dispečink, aby nám nelítali po lese úplně nekoordinovaně, jo?

Senátoři chtějí zákon o vztazích se sněmovnou.

* To předpokládám, že když bude chtít senátor třeba navázat vztah s poslankyní, určí si ze zákona lhůtu, dokdy ona se vyjádří. Protože bez zákona už nedají ani ránu. Na rozdíl od nás mají tu výhodu, že si je sami dělají.

Vědci stvoří myš s lidským mozkiem.

* To je v pořádku. Já poznal plno lidí, kteří se chovali jako myši, proč by se myši nemohli chovat jako lidi?

Prvním hostem bude paní Iveta Bartošová!

IVETA BARTOŠOVÁ

Za zvuků hudby roztančeně přichází Iveta Bartošová

Vy jste nám malinko rozhodila pořad.

*** Ano? Čím?**

Jak jste se tady dostala do varu.

*** Tak kluci mě uváděj do varu už delší dobu. Už během zkoušek...**

Až takhle to s váma šije? Ale to nemůžem, tady je všechno přesně natankovaný.

*** Takhle to se mnou šije.**

Asi jste dlouho neslyšela živou kapelu, ne?

*** Takovouhle dobrou kapelu ne.**

To je mýho syna.

*** Já vím.**

Vždycky si všichni myslí, že když tam dáte příbuzného, tak jenom proto, že je neschopným.

My jsme chtěli překvapit.

Iveto, vy jste pro mě symbol mládí, ale přitom jste krásná zůstala a já malinko sešel. Nevíte, čím to může bejt?

*** To nevím.**

Mám pocit, že vás znám v podstatě od dětství.

*** Ano.**

A vždycky jste vypadala takhle, akorát...

*** To je možné.**

Mezitím já prožil celej svůj život...

*** Já taky.**

A někdo z nás udělal někde chybu. Ta moje je dost nevýhodná.

*** Nevím, tak to asi u chlapů je. Chlap nemůže vypadat pořád mladě.**

A myslíte, že ženská může?

*** Myslím si, že ano.**

Jo?

*** Pro ženskou je to přednost.**

To mám pro vás taky smutný zprávy. I když vás se to netýká.

*** Děkuji.**

Ale je tam to magický slůvko zatím. No a teď bychom se podívali do období vašich začátků, a mých taky, to máme společný.

*** Ano.**

Mrknem se na to. Schválně, jestli se poznáte. Prosím.

(zpěvačky fotografie z mládí – pozn. autora)

*** Ne!!**

Čili tohle je období, kdy jste žila s panem Štaidlem. Máte spolu syna Artura. S panem Štaidlem jste žila dlouho.

*** Třináct let.**

Jo? Tak to je krásný.

...

Dámy a pánové, nyní přijde náš třetí host, paní Marcela Košanová!

MARCELA KOŠANOVÁ

Dobrý večer, madam.

*** Dobrý večer.**

Jak se máte?

*** Velmi dobře, děkuji. Až na to, že ta sedačka je poněkud příliš pohodlná.**

To je proto, abyste se mohla uvolnit, madam. Měl bych říct, že paní Košanová je první čarodějnicí v našem pořadu. A hned na začátku problém – mám říct čarodějnicí nebo čarodějkou?

*** Čarodějka, čarodějnice, je to úplně stejné.**

Je to stejný? Aha, to jsem nevěděl.

*** To jsou jenom takový alibistický...**

Kecy.

*** Kecy, přesně tak. Čarodějka je hodná, čarodějnice taky.**

Čili první čarodějnice v našem pořadu. Jak dlouho se tomu věnujete, madam?

*** Velmi dlouho.**

To se asi dělá od narození, ne?

*** Určitě.**

A vy možná narození vůbec nemáte – nebo jak je to? Jsem teď malinko dezorientován.

*** Já vím, já vím. Je to samozřejmě pozvolná cesta. Samozřejmě, že vás k tomu někdo musí přivést.**

Nicméně – s dovolením jsem si půjčil Čarodějnický slabikář, který je od vás, a trošku jsem do něj nahlédl. A některý věci mě zaujaly, chtěl bych je s vámi probrat. Třeba tady: Někdy se stává, že muž, s nímž jsme spojili svůj život, je člověk bez fantazie nebo se neustále ovládá a neumí se uvolnit. Pak je těžké prožít s ním vášeň. Afrodisiaka dokážou tuto slupku z mozku dokonale odstranit. I ze suchara udělají skvělého milence. Mohla byste mi decentně sdělit recept?

*** Samozřejmě. My ženy to máme někdy s vámi muži těžké.**

Ano, my to máme s vámi pořád lehké.

*** Ano, ano. A proto odjakživa, odpradáвна existují nápoje lásky a afrodisiakální jídla. Mimochodem, chtěla bych vám říct, že vám třem – i když jste mi nic nenechali – bude dneska po tom jídle moc dobře.**

Ale my jsme vám nechali! Tady máte svoje proteiny, madam.

*** Děkuji, ráda si posloužím.**

A vidličku chcete taky?

*** To je dobrý, posloužím si nehty, když dovolíte.**

Prstíkem.

*** Tak.**

Ty jsou na to lepší než dobrý příbor. Takový vercajk na jídlo já nemám.

*** Vraťme se k těm afrodisiakům.**

Ano, pojďme zpátky k těm afrodisiakům

*** Takže zatímco vám třem, nebo teď už nám čtyřem...**

Už v tom lítáte s námi.

*** ...bude velmi dobře...**

Bude nám dobře?

...⁹

⁹ Kraus, J. *Uvolněte se, prosím*. Praha: XYZ, 2005.

10.7 Uvolněte se, prosím (Bartošová, Vodochodský, Košanová) - transkript

NÁZEV POŘADU: Uvolněte se, prosím

DATUM: 18. 3. 2005

KANÁL: ČT 1

STOPÁŽ: 40 minut

ÚČASTNÍCI ROZHOVORU:

JK = Jan Kraus, moderátor

IB = Iveta Bartošová, zpěvačka

IV = Ivan Vodochodský, kuchař

MK = Marcela Košanová, čarodějnice

((úvodní znělka pořadu a potlesk))

JK: Dobrý večer, (..) dobrý večer je to dobrý:, e: nejen večer, ale pořad, protože ekonomický výsledky jsou výborný a to mě ohromně uklidňuje, (.) protože já sem vyloženě tržní typ, e a (.) hrubej domácí produkt nám krásně roste, takže hele morálka sem morálka tam to mi je srdečně jedno, (.) hlavně když ekonomika roste, a: teď sem čet nějakou studii že to je dokonce ta:k výborný že kdybysme tohle tempo udrželi tak budeme mít platy jako Němci už za třicet let.

((smích publika))

JK: no, ((Kraus kývá hlavou, obecenstvo tleská)) se nedivím že tleskáte je to bomba pro mě taky, protože já se bál že se to povleče. nebo že to jako bude- hele za třicet let (.) to je hned to uteče jak voda hele. mně bude vosumdesát (.) čili zralej chlap, no ale dobrý ne? čili držme to a hlavně že ekonomika roste. Teď se podíváme tedy co přinesl tento týden.

((znělka))

JK: sanitky mají sloužit i mrtvým, užasnej nápad, (.) to zřejmě souvisí s tou ekonomikou, a: předpokládám že pohřební vozy budou sloužit i živým. (.) takže až pojedou pohřebak s houkačkou, tak abyste věděli proč. pacienti budou mít identifikační náramky, to je dobře, protože se ukázalo, že skoro patnáct procent těch lékařskejch katastrof je protože lékaři si myslěj že operujou někoho jinýho než koho operujou. tam jediný co mě napadlo kdo zabarání tomu aby nám ty náramky nedávali blbě potom. s tím ovšem z náramkama souvisí že zase srnci na šumavě zase budou nosit obojky. e což je dobře, (pa) ty náramky budou vysílat signál

na satelit a bude naprostej přehled kde je kterej srnec což je v pořádku, čili se udělá nákej centrální srnčí dis- dispečink, aby nám nelítali náck tak jako po lese uplně nekoordinovaně jo? e senátoři chtějí zákon o vztazích se sněmovnou, to předpokládám když senátor bude chtít navázat třeba vztah s poslankyní, tak si určej ze zákona lhůtu dokdy ona se vyjádří, protože voni bez zákona už nedaj ani ránu. narozdíl od nás maj tu výhodu že oni je dělaj, a vědci stvoří myš s lidským mozkiem, to je v pořádku. já poznal plno lidí který se chovali jako myši, proč by se myši nemohli chovat jako lidi. tak. a nyní dámy a pánové dovolte abych přivítal našeho prvního hosta, kterým bude paní Iveta (.) Bartošová.

((potlesk publika, přichází Iveta Bartošová, tančí za zvuků hudby))

JK: vy ste nám malinko rozhodila pořad,

IB: ano? čím?

JK: jak ste se dostala malinko do varu tady ted' nečekaně

IB: no tak kluci mě uváděj do varu už delší dobu. [dnes (.) během zkoušek no no]

JK: [no mě taky, ale vy ste tam začala hned dělat jako to]

a to my nemůžem to tady je všechno přesně natajmovaný, a takhle to s váma šije? muzika?

IB: takhle to se mnou šije.

JK: jo:?

IB: no:

JK: a vy ste asi dlouho neslyšela živou kapelu ne?

((smích publika i Bartošové, potlesk))

IB: no takovouhle ne.

JK: no takovouhle ne. [to ne.]

IB: [takovouhe dobrou kapelu ne]

JK: no to je mýho syna. (to je) [kritizovaná že jo]

IB: [já vim já vim]

JK: voni si

IB: [to sem řekla schválně]

JK: [voni si vždycky myslej] že když tam dáte příbuznýho tak jenom protože je neschopnej, my sme je chtěli překvapit tak uvidíme jestli to- ale: e iveto já vám musím říct vy ste pro mě symbol mládí a přitom vy ste mladá zůstala a já malinko sešel. nevíte čím to může bejt?

IB: [no já nevim]

JK: [já mám pocit] že vás znám od dětství v podstatě

IB: ano.

JK: a vždycky ste vypadala takhle akorát

IB: [to je možné no]

JK: [já sem mezitím prožil] celej svůj život ((smích))

IB: já taky.

JK: a někdo z nás udělal někde chybu. ta moje je nevýhodná teda jako.

IB: já nevim no to je prostě [u chlapů]

JK: [vod kolika let]

IB: u chlapů zas je prostě e: chlap nemůže vypadat pořád mladě.

JK: no a myslíte že ženská může jo?

IB: já si myslím že ano. [že pro] ženskou je to přednost, když je ta-

JK: [jo?] (..) to mám pro vás taky smutný zpávy

((smích))

JK: i když vás se to netýká. ale [je tam] to magický slůvko zatím.

IB: [díky.]

JK: no a my bysme si tady teďko podívali já poprosím režii že bysme si připomněli takový období vašich začátků, a mejh taky, to máme společný,

IB: ano,

JK: tak že bysme si tady teďko mrkli schválně jestli se poznáte.

((ukázka ze Zpívánek s Ladislavem Šteidlem, smích))

JK: čili

IB: < ne:>

JK: podle je období kdy jste teda z- žila s panem Šteidlem že jo? s tím ste žila dlouho vlastně. máte spolu syna [Artura]

IB: [třináct let]

JK: třináct let,

...

JK: dámy a pánové nyní přijde náš třetí host, Marcela Košanová

((potlesk))

MK: už mám zase ty paty ve vzduchu

JK: dobrý večer madam,

MK: dobrý večer

((smích))

JK: jak se máte.

MK: velmi dobře.

JK: velmi dobře.

MK: děkuji. až na to že ta sedačka je poněkud (.) příliš pohodlná.

JK: to je proto abyste se mohla uvolnit madam, (.) a já bych měl říct, že paní Košanová je první čarodějnicí v našem pořadu. teď už tam mám problém. mám říct čarodějnicí nebo čarodějkou.

MK: čarodějka čarodějnice je to úplně stejné.

JK: to je stejný?

MK: ano.

JK: tak to já nevěděl.

((smích))

MK: to jsou jenom takový alibistický ts jako

JK: kecy

MK: kecy. přesně tak. čarodějka je hodná [čarodějnice taky.]

JK: [no jo čarodějnice] vždycky je čarodějnice. čili první čarodějnice v našem pořadu, jak dlouho se tomu věnujete madam?

MK: velmi dlouho, [()]

JK: velmi dlouho [to se asi] dělá vod narození ne?

MK: určitě ne to [se dělá]

JK: [jo vlastně vy] zrození možná vůbec nemáte nebo jak je to.

((smích))

JK: já jsem v tom [malinko jako] dezorientovanej.

MK: [já vim já vim] je to samozřejmě pozvolná cesta, samozřejmě že vás k tomu někdo musí přivést,

JK: moment mohla byste na chvíli zastavit ty ruce?

MK: ano?

((Kraus se dívá, usmívá a pokyvuje))

MK: působivé [elegantní nenucené] a hezké že?

JK: [tak jak to má bejt.] no:: já z toho mám hu- ((potlesk a smích)) já z toho mám malinko až jako by vyblejskanou hlavu. ((smích)) no. (..) nicméně, já sem si tady z dovolením půjčil e:: čarodějnický slabikář, [který] je od vás,

MK: [ano.]

JK: a (.) jaksí jsem si tak do něj nahlédl, a zaujalo mě, některý věci to bych s váma chtěl probrat, tadyhle třeba. ((odkašle si)) někdy se stává, že muž, s nímž jsme spojili svůj život, je

člověk bez fantazie nebo se neustále ovládá, a neumí se uvolnit. a pak je těžké prožít s ním vášně. afrodisiaka dokáží tuto slupku z mozku dokonale odstranit. i ze suchara udělají skvělého milence. mohla byste mi decentně zdělit recept?

MK: tak ehm ((odkašle si)) <já> (..) e: samozřejmě my ženy to máme s vámi muži někdy velmi těžké že.

JK: ano. my to s vámi pořád lehké.

MK: ano ano ((smích)) a: eh proto od jakživa e od pradávna existují nápoje lásky. a afrodisiakální jídla, teda mimochodem chtěla bych vám říct že vám třem, i když jste mě teda nenechali [bude dneska moc] dobře.

JK: [my sme vám nechali] [tady máte ty svoje červíky madam]

IV: [madam porcičku máte]

MK: děkuji. děkuji. ráda si posloužím.

JK: a vidličku chcete svojí taky?

MK: to je dobrý já si posloužím nehty když dovolíte.

JK: prstíkem.

MK: tak. e:

JK: ty jsou na todle lepší než [dobrej příbor]. takovejhle verkcajk na jídlo já nemám.
((smích a potlesk publika))

MK: [přesně] dobrá. vraťme se k těm afrodisiakům.

JK: ano. [pojďme zpátky k těm afrodisiakům.]

MK: [e:: takže: první co je](.) vám všem třem nebo nám čtyřem teď už děkuji vám,

JK: teď už v tom lítáte s námi.

MK: už vám bude velmi dobře, [pro-]

JK: [bude nám dobře?]

MK: ano.

...

10.8 Uvolněte se, prosím (Fischerová, Ferková, Sůra) – kniha

OSOBNÍ DENÍK

Prosím vás, tady se všichni nervujou s vládou, padne vláda, nepadne, padla, nepadla. Já už několik let žiju planetárními problémy a nejsem takhle zahleděnej do sebe. Tady léta tajou ledovce, já se někdy ráno probudím a cejtím, jak tajou. Vysychají jihoamerický pralesy, teď se hnuly ty kry, přišlo tsunami a my tady pořád s vládou a naše vláda a tohle. Mě zajímá planeta, osud planety a osud člověka jako lidskýho tvora. Takže nebuďme tak zakoukaný do sebe. A kromě toho, teď když jsem sem jel, tak jsem píchl kolo. Nesmějte se, já nemám rezervu. Čili já vůbec nevím, jak se dostanu domů – ha ha hi hi.

CO NÁM PŘINESL TENTO TÝDEN.

Američan našel v jídle z restaurace lidský prst.

* Tohleto americký puntičkářství nesnáším, dělají ze všeho vědu. Tak ho sním, anebo nejím. Jím prsty, tak sním prst, nejím prsty, dám ho stranou, no.

Rakušané testují fólii na ochranu tajících ledovců.

* Jo, to je výbornej nápad, že budeme na zimu dávat na hory deky, aby jim nebylo vedro.

Láska prodlužuje život.

* To bych byl nesmrtelnej.

Žena pašovala v žaludku rekordních sto osmdesát kapslí heroinu.

* Tak na to bych neměl žaludek.

Na Islandu našli láhev s osmnáct let starou zprávou.

* Panebože, co já se jí nahledal.

Dámy a pánové, nyní dovolte, abych přivítal našeho prvního hosta, kterým je herečka a poslankyně Táňa Fischerová.

TAŤÁNA FISCHEROVÁ

Ahoj Táňo.

*Ahoj.

Jak se máš?

*** Děkuju, žiju planetárními problémy.**

Jo? Snažíš se taky?

*** Jo.**

Já jsem trošku kecal, víš. To já tak na začátku dělám.

*** Jo. Jo?**

Musím říct, že my jsme s Táňou dlouholetí přátelé. Táňa mě kdysi dostala k divadlu, když mě přemlouvala, že divadlo voní. A já jsem jí tehdy oponoval, že nevoní.

*** To jsem řekla?**

No. Že páchne, jsem jí říkal, ale nakonec mě Táňa přemluvila a já se toho od té doby nemůžu zbavit. Ale o čem jsme ještě nemluvili, Táňo. Jaký to bylo, když jsi přešla ze sféry umělecký a divadelní do té politický? Ty první dny. Tebe lidi zvolili, že jo. A teď co, teď jsi se dočkala toho okamžiku, že jsi šla do parlamentu. A jaký to tam je? Přijdeš, řekneš: dobrý den, a co oni? Říkali: hele, Fischerová? Ty jsi byla zvláště zvolená, tebe si zvolili lidi.

*** Zvláště, no.**

Z kolikátý pozice jsi to šla?

*** Z desátý.**

Čili evidentně černej kůň. A jaký to bylo? Ty jsi tam přišla a co oni, vítali tě? Nebo říkali: Táňo, konečně.

*** No právě, moc ne, já jsem přišla na ten povolební první dýchánek, kde vlastně my jsme byli ještě koalice, a on tam se mnou nikdo nemluvil. Nikdo si mě nevšímal.**

Tak ono to bylo plný poraženejch, ne?

*** No bylo, no právě.**

A ty jsi tam přišla jako jedna z mála, co vyhrála.

*** Já jsem to chápala, tak jsem se tak dekovala a říkala jsem si: já teda půjdu, já vlastně jsem se tam asi moc ani nedostala.**

Jak to vypadalo pak, ty první dny. Tam se skládá slib a fasuje se něco?

*** Fasujou se průkazy.**

Co ještě?

*** Dostaneš průkaz. A to ti předávají...**

Průkaz? Tak to je to poslední, že jo.

*** To je právě to první.**

Jo, to je vlastně legitka na všechno.

*** No ano, ano.**

Čili dostaneš průkaz.

*** No počkej, ale pro ten si jdeš před celou sněmovnou a jsou tam kamery.**

Jo, to je slavnostní.

*** Předával mi to bývalý předseda sněmovny pan Klaus ještě tenkrát a Stanislav Gross. A všichni se na mě krásně usmívali, já jsem šla, řekla jsem si: já to zvládnou, budu statečná. Tak jsem se usmívala, oni se usmívali, no a pak za rohem už to nebylo tak...**

Pak už se netvářili.

*** Pak už to nebylo tak.**

...

A naším dalším hostem je pan Václav Sůra.

VÁCLAV SŮRA

Když jsem o tom přemýšlel, jak bych vás uvedl, tak jsem si říkal, že by vám mohlo vyhovovat, kdybych řekl, že jste polárník.

*** Vyhovuje.**

Ještě bych stručně vysvětlil, vy se teď chystáte na cestu na severní pól.

*** No, příští týden odlítám, v pátek. Tak už je to takový...**

Už jste jako natěšenej.

*** Zdravě natěšenej.**

Koukám, deky s sebou máte.

*** Deky s sebou.**

Pane Sůro, vy tam ale jezdíte nějak často, že jo?

*** Na severní pól teda ne, do Arktidy jo.**

Do Arktidy?

*** Chytl jsem ten arktickej...**

To víte, já v tom severu mám trochu čurbes, protože já se tam strašně málokdy dostanu.

*** Já jsem vás tam nepotkal. koukal jsem...**

Já spíš dolů na jih, ale zas na úplnej jih taky ne.

*** I jsem se ptal Eskymáků, jestli nebyl pan Kraus. Říkali, že ne.**

Helejte, když jste tam s těma Eskymákama, co oni vědí o Čechách, o Česku? Znají Klause třeba?

*** No to už jste...**

Jenom některý asi.

*** To už jste nasadil hodně vysoko, oni ani nevědí, kde ty Čechy jsou.**

Nevědí?

* **Ne.**

O čem se tam s nimi bavíte?

* **Jestli pojedeme na tuleně, nebo se bude ten den lovit velryba.**

A jakou řečí oni mluví.

* **Inuitštinou.**

Cože?

* **Česky eskymáčtinou.**

Ale to předtím?

* **Inuitštinou.**

Inuitštinou?

* **Oni jsou Inuité, oni nejsou Eskymáci.**

To zní jako „imunité“ trošku.

* **Ne, ne, Inuité.**

A jak poznáte Inuitu od Neinuity?

* **Já vím.**

Víte od koho?

* **Tak první známka...**

Poslanecká inuita támhle.

* **První známka je, že mají strašně malý nosy.**

Čili já Eskymák nebudu. Vypadá to, že v naší rodině Eskymák dlouho nebyl.

...¹⁰

10.9 Uvolněte se, prosím (Fischerová, Ferková, Sůra) – transkript

NÁZEV POŘADU: Uvolněte se, prosím

DATUM: 9. 4. 2005

KANÁL: ČT 1

STOPÁŽ: 40 minut

ÚČASTNÍCI ROZHOVORU:

JK = Jan Kraus, moderátor

TF = Taťána Fischerová, herečka a poslankyně

¹⁰ Kraus, J. *Uvolněte se, podruhé*. Praha: XYZ, 2006.

SF = Sandra Ferková, Miss Gipsy

VS = Václav Sůra, polárník

((úvodní znělka pořadu a potlesk))

JK: Dobrý večer, (..) dobrý večer, tady prosím vás všichni se nervujou s vládou padne vláda nepadneý padla nepadla, já už několik let žiju planetárníma problémama a: nejsem takhle zahleděnej sám do sebe. e: tady tajou ledovce, leta, (.) a tak že já někdy se ráno probudim a cejtím (.) jak tajou. e vysychají jihoamericky pralesy, teď se hnuly kry těma vlnama tsunami a my tady pořád s vládou, (.) a naše vláda? a tohle? mě zajímá planeta, osud planety jo? a: osud člověka jako: lidskýho tvora, takže nebuďme tak zakoukaný do sebe. a kromě toho teď když sem sem jel, (.) tak sem píchnul kolo jo. ((smích publika)) no né se nesmějte. já nemám rezervu. čili já vůbec nevím jak se dostanu domů hahaha hihih. tak se podíváme co nám přines tento týden.

((znělka))

JK: američan našel v jídle z restaurace lidský prst. tohleto americký puntíčkářství nesnáším. dělaj ze všeho vědu buď ho sním a nebo ho nejím. jim prsty tak sním prst nejím prsty dám ho stranou no, sou tak panovačný hele, (.) rakušané testují fólii na ochranu tajících ledovců. jo to je výbornej nápad že budeme na zimu dávat na hory deky třeba aby (.) nebylo vedro. kvůli ospalosti ztrácejí američané chuť na sex. (.) to se mi také jednou stalo. ((smích)) (..) láska prodlužuje život, (.) to bych byl nesmrtelnej, žena pašovala v žaludku rekordních sto osmdesát kapslí heroinu, tak na to bych neměl žaludek, a na islandu našli lahev s osmnáct let starou zprávou. panebože co já se jí nahledal. tak dámy a pánové nyní dovolte, abych přivítal našeho prvního hosta kterým je herečka a poslankyně Táňa Fischerová.

JK: ahoj Táňo,

TF: ahoj?

JK: jak se máš?

TF: děkuju, žiju planetárníma problé[mama]

JK: [jo: ? snažíš se taky?]

TF: [jo, jo, jo jo.]

JK: já sem trošku kecal tady víš,

TF: [jo? jo?]

JK: [to já (rád) tak na] začátku dělám, ale my s- musím říct my sme s Táňou dlouholetý přátelé, Táňa mě kdysi dostala k divadlu tak trošku, když mě přemlouvala že e divadlo voní, a já jsem jí tehdy oponoval že nevoní, e:

TF: to sem řekla?

JK: no: že páchne jsem jí říkal, ale nakonec mě Táňa přemluvila ale já se toho vod tý doby nemůžu zbavit. e: ale vo čem sme ještě nemluvili Táňo (.) jaký to bylo když si přešla z tý sféry umělecký a divadelní do tý politický. jako ty první dny, tebe lidi zvolili, že jo? no a teď co? teď se jako se dočkala toho okamžiku, že: si šla tedy parlamentu. no jaký to tam je? to si tam přideš a řekneš dobrý den a co voni jako. říkaj hele fischerová,

TF: [no tak já sem se tam]

JK: [no tak ty si byla zvláště zvolená tebe si zvolili lidi]

TF: [zvláště.]

JK: z kolikátý pozice sto šla?

TF: z desátý.

JK: z desátý. čili černej kůň evidentně že jo. noa jaký to bylo. tys tam přišla a co voni jako. vítali tě nebo říkali Táňo: konečně:

TF: no:: právě no. no moc né, protože já sem přišla na ten povolební takovej ten první dýchánek, kde vlastně my sme byly koalice ještě, a von tam se mnou nikdo nemluvil. jako já (sm- se) nikdo nevšímal,

JK: tak vono to bylo plný poraženejch, ne?

TF: no bylo no: právě. právě. [a já sem se]

JK: [a tys tam přišla jako jedna z mála] co vyhrála.

TF: a já sem to chápala tak sem se tak dekovala a říkala sem si já teda pudu já vlastně sem se tam asi moc ani [nedostala.]

JK: [nedostala.] no: ale já myslel jak to vypadalo pak když si přišla do toho paprlamentu. tam ty první dny. tam se skládá slib a fasuje se něco? nebo co.

TF: no tam se fasujou, [průkazy]

JK: co se [všechno fasuje jako]

TF: průkaz dostaneš.

JK: [průkaz.]

TF: [fasujou se průkazy.]

JK: tak to je to poslední, že jo.

TF: a to ti předávaj no není, [to je právě to první,]

JK: [není jo to je na všechno legitka vlastně.]

TF: no ano, ano,

JK: čili dostaneš průkaz?

TF: no počkej. pro ten si deš takhle před celou sněmovnou a sou tam kamery a předával mi to tam pan e e: teda e bývalý e m: předseda sněmovny pan Klaus ještě tenkrát, a Stanislav Gross, a všichni se na mě usmívali krásně já sem šla, řekla sem si já to jako zvládnou já budu [statečná] tak sem se usmívala voni se usmívali

JK: [jo. jo.]

TF: no a pak ale za rohem už to nebylo právě tak

JK: tam už se tak netvářili.

TF: tam už to nebylo tak.

...

JK: naším dalším hostem je pan Václav Sůra

((potlesk a smích, host přijde oblečen jako polárník))

JK: venku asi leje ne? ((smích)) ne tak já bych měl říct že pan Sůra. e když sem o tom přemýšlel jak bych vás uved tak sem si říkal že by vám mohlo vyhovovat kdybych řek že ste polárník.

VS: vyhovuje.

JK: vyhovuje.

VS: dobrý

JK: e: eště bych stručně vysvětlil vy se teď chystáte na cestu na severní pól,

VS: no: [příští týden] odlítam v pátek.

JK: [příští týden.]

VS: tak už je to takový

JK: už ste jako natěšenej.

VS: už sem natě- zdravě natěšenej.

JK: koukám deky sebou máte

VS: deky sebou to

JK: jo:. pane Sůro vy tam ale jezdíte nějak často. že jo.

VS: no: (.) na severní pól né teda. do Arktidy jo:.

JK: [do Arktidy.]

VS: [do Arktidy.] chyt sem ten [arktickej]

JK: [to víte já v tom] severu mám trochu čurbes. já se tam strašně málokdy dostanu jo:

VS: [jas-] já sem vás tam nepotkal teda.

JK: né já spíš dolu na jih jako

VS: jo jo jo

JK: ale zas na úplnej jih [taky ne.]

VS: [já sem se i] ptal eskymáků jestli pan Kraus nebyl řekli že ne

JK: heleďte: e: když ste tam s těma Eskymákama co voni jako vědí o Čechách takhle. o Česku. znaj Klause třeba?

VS: no:: [to už jste ho-] to už jste nasadil hodně vysoko. oni ani nevěděj kde ty Čechy sou.

JK: [jenom některý asi.] nevědí?

VS: ne.

JK: no a vo čem se tam s nima bavíte teda?

VS: no: tak jako (.) jestli pojedeme na tuleně nebo velryba: nebo co se bude lovit ten den.:

JK: a jakou voni mluví řečí.

VS: no to je hrozná sranda s nima. voni mluvěj inuitštinou,

JK: =cože?

VS: nebo česky eskymáčtinou.

JK: ale to co ste řek předtim?

VS: inuitštinou.

JK: inuitštinou?

VS: oni jsou Inuité. oni nejsou Eskymáci.

JK: voni nejsou Inuité?

VS: oni nejsou Inuité, to je jenom českej výraz [Eskymáci,]

JK: [to zní jako imunité trošku]

VS: ne ne ne ne ne. Inuité. (.) a já mám [třeba]

JK: [()] a jak poznáte Inuitu od neinuity?

VS: hravě

JK: víte od koho.

VS: ano. Inuitu od neeskymáka.

JK: vod neinuity.

VS: no no no. tak první zná-

JK: poslanecká inuita támhle ((ukazuje na Táňu Fischerovou))

VS: první známka je že že maj strašně malý nosy jo,

JK: maj malý nosy. čili já Eskymák asi nebudu.

((smích a potlesk publika))

JK: to vypadá že v naší rodině Eskymák dlo:uho nebyl hele.

...